

NAPLELET

FÉLHAVI FOLYÓIRAT

FŐSZERKESZTŐ: PAÁL ÁRPÁD

SZERKESZTŐK:

KÁDÁR IMRE · LIGETI ERNŐ

III. ÉVFOLYAM

6. SZÁM

CLUJ-KOLOZSVÁR

1922 ÁPRILIS 1

Kádár Imre: Az erdélyi magyar demokrácia válsága (vitakérdés) — **Paál Árpád:** Az erdélyi kenyérkeresés (novella) — **Szentimrei Jenő:** Versek — **Ligeti Ernő:** Erdélyi fejek: Kecskeméthy Istvántól — Nagy Károlyig (Hosszu Márton rajzaival) — **Ormos Ede:** Feleségek felesége. Petőfi mint vőlegény — **Szombati-Szabó István:** Versek — **Márai Sándor:** A kalandor — **Balázs Béla:** Isten tenyerén (befejezés)

Két hét politika: **Weiss Sándor:** Kormány, ellenzék és két magyar állásfoglalás

Argay György: Falusi pap Erdélyben 1922-ben — **Molnár Imre:** Válasz egy „jó pásztor“ levelére — **Molter Károly:** Korunk a bélyegen — **Balázs Ferenc:** Az ifjúság és a Reformkör.

Új könyvek: **Berde Mária:** Kovácsné Páll Rózsa verseiről — **Dienes László:** Gerhart Hauptmann: Anna

Színház és zene: **Delly Szabó Géza:** Bródy Miklós: Thamar

Aradi kultúrélet: **Bárd Oszkár Róbert:** A Kölcsey Egyesület hatodik és hetedik zsúrja

Népek és kultúrák: **Keresztury Sándor:** Román folyóiratokból

ÁRA: 8 LEI 8 CSEH KOR. 30 MAGY. KOR. 300 OSZT. KOR. 4 DINÁR 8 MÁRKA

NYOMTA A LAPKIADÓ ÉS NYOMDAI MŰINTEZET R.-T. CLUJ-KOLOZSVÁR

FŐMUNKATÁRSÁK:

BÁRD OSZKÁR, JANOVICS JENŐ, KÓS KÁROLY, NAGY DÁNIEL, NYIRŐ JÓZSEF, SZOMBATI SZABÓ ISTVÁN, TABÉRY GÉZA, ZSOLT BÉLA

SEGÉDSZERKESZTŐ:

SZENTIMREI JENŐ

ELŐFIZETÉSI ÁRAK:

negyedévre . 45 lej, 45 cseh, 150 magyar, 1000 osztrák korona, 25 dinár, 45 márka.
félévre . . . 80 lej, 80 cseh, 250 magyar, 1800 osztrák korona, 45 dinár, 80 márka.
egészévre . 150 lej, 150 cseh, 450 magyar, 3200 osztrák korona 80 dinár, 150 márka.
 Az évi ajánlási költség beküldése ellenében a lapot ajánlott levélben kaphatják meg előfizetőink, ami a pontos postai kézbesítést biztosítja.

A „Napkelet“ a szabad kutatás s a különböző irodalmi irányok és világnézetek szabad fóruma. Nem alkalmaz lelkiismereti kényszert senkivel szemben s minden irányt szóhoz enged, ha becsületes álláspontot fejez ki és önmagának mértékével mérve értéket jelent. Ezért minden író önmaga felelős cikkéért.

Csak azokat a kéziratokat őrizhetjük meg, amelyeket a szerző felkérésünkre küldött be. Más kéziratokat nem adunk vissza. Minden beérkezett kéziratot három hónapon belül megválaszolunk.

<p>I R O D A</p> <p>TR. MEMO- RANDULUI 3</p> <p>TELEFON 664.</p>	<p>LAPKIADÓ</p> <p>RÉSZVÉNYTÁRSASÁG</p> <p>CLUJ-KOLOZSVÁR</p>	<p>Ü Z E M</p> <p>STR. UNIVER- ITATI No. 3</p> <p>TELEFON 694.</p>
<p>◆ ◆ ◆ ◆</p>	<p>Modern, nagy nyomdaüzemében úgy könyvnyomdái, mint litográfiai munkát fővárosi ízléssel, olcsón és gyorsan készít. ☉ Könyvkötészete, vonalzóberendezése és üzleti könyvgyártása is olyan igényekre berendezett, hogy e téren is helyettesíteni tudja a budapesti fejlett nyomdavállalatokat. ☉ Az ipari és kereskedőköröket próbamegrendelésre kéri. Postai megrendelés! a legpontosabban teljesít.</p>	<p>◆ ◆ ◆ ◆</p>
<p>◆ ◆ ◆ ◆</p>		<p>◆ ◆ ◆ ◆</p>

AZ ERDÉLYI MAGYAR DEMOKRÁCIA VÁLSÁGA*

Írta: KÁDÁR IMRE

Jászi Oszkár írta meg először egy bécsi lap két héttel ezelőtt megjelent számában, hogy az erdélyi magyarság súlyos válságba került. A nagy dolgokat távolabbról szemlélő ember sok mindent jobban lát és sok mindent rosszabbul. Jászi cikke fájdalmasan állapította meg a letagadhatatlan tényt: a romániai magyarság szervezésének és józan elhelyezkedésének immár örvendetesen megindult folyamata megakadt. Am a politikai passzivitás többé nem fenyeget. A választások csődje után ugyan egyesek ismét felvetették ennek a kétélű fegyvernek az ötletét, de nyomban el is hallgattak. A passzivitás veszedelmétől nem kell többé tartani. A veszedelmek azonban nem csökkentek ezáltal. Sok minden, — ebben a pillanatban még nem részletezhető ok kívánja, hogy az erkölcsi felelőségek kérdésének féltetéssel egyelőre néhány pontban próbáljam megjelölni a válság tényezőit. Hangsúlyozom, hogy az itt elmondandók egyéni megállapításaim csupán s reájuk kétszeresen áll a Napkelet egyik vezető elve, hogy t. i. az egyes írások nem a szerkesztőség, hanem csakis a cikkíró nézeteit fejezik ki.

1. Az a félhivatalosan tüzzel-vassal hirdetett gondolat, hogy az erdélyi magyarságot egységesen, zárt formában szabad csak megszervezni, maga után vonta, hogy a szervezkedés csak formális maradt s a Magyar Szövetségbe belépett frakciók egymást bénították meg minden cselekvésben. Egyik magyar párt sincs megszervezve s egyelőre mindegyik csak keret, melynek alig vannak tagjai, noha mindegyik mögött lehet sejteni tömegeket. Intenzív szervezkedés, ez a nehéz részletmunka, nem folyik egyetlen pártban sem. Nem folyik a Magyar Szövetségben sem, amelynek vezetői minden jogos ok nélkül azt követelik, hogy a magyarság egyedül lehetséges képviselőének ismerje el őket mindenki, noha a tagok katasztere — ha ilyen egyáltalán volna — szomorú képet adna szervezetségüknek állapotáról.

2. Az egység erőltetése egészen természetesen csak a további differenciálódást siettette. Formailag ma tényleg egyetlen szerv a

* A Napkelet megnyitja a vitát ebben a kérdésben és minden komoly véleménynek, jöjjön az bármilyen oldalról, szívesen helyet ad.

Magyar Szövetség s benne jelenleg két párt, a néppárt és a nemzeti párt működik együtt. A választások alatt az egység tartalmilag is teljes volt: a nemzeti párt a néppárt miatt nem tudott megegyezni a liberális párttal és a néppárt a nemzetiek miatt a román nemzeti párttal. Mi sem természetesebb, minthogy így csak azok a jelöltek jutottak mandátumhoz, akiknek szabad volt a keze. A legközelebbi jövő fogja megmutatni, hogy a szövetségen kívüli akcióra vállalkozók közül kik voltak elszánt és a kiátkozás veszedelmét ezért álló emberek és kik egyszerű mandátumsóvárgók. Már is úgy látszik, mintha a nem „egyéni akciók“ által megválasztottak lépései is meglehetősen egyéniek volnának s befejezett tények elé állítanák küldőiket. A néppárt és a nemzeti párt hívei mindenesetre nem kis részben egymást is okolják a választások *ilyen mérvű debacle*-ja miatt. A formai közeledés és a nyílt színen való együttes harc csak erősítette a kuliszák mögötti irigységeket, egymás lehetséges sikerére való féltékenységeket és így késleltette a *befelé irányuló* szervezés hatályosabb megkezdését.

3. Ugyanakkor a reálpolitikai szempontok túlzott keresése, a mindenáron „politikusan“ eljárni akarók kényszerű közeledése maga után vonta a távolabbi, eszményi, tehát egyedül fontos célkitűzések elejtését mindegyik oldalon. A néppárt kénytelen volt a különböző önkormányzatokra való törekvéseinek a hangoztatását felfüggeszteni, aminek eredményeként nem egy jobbra álló hivatkozást közömbösítette, vagyis a nemzeti párt irányában tolta el, viszont balra álló híveiben bizalmatlanságot elvesztett demokratikus szerkezetű és programja dacára. Különösen áll ez arra a számban is, súlyban is nem kicsiny szellemi táborra és nem egy erős gazdasági csoportra, amely eddig is kívül állott ugyan a néppárton, de lelkesen támogatta annak törekvéseit, most ellenben érzelmileg több ponton szembe került vele.

4. Az erdélyi zsidóságnak az a nagy tábora, amely a zsidó fajhoz tartozónak vallja ugyan magát, de nyelvi kulturájában magyar, — közöttük a magyar irodalmi, művészeti, gazdasági életnek nem egy általánosan elismert képviselője — csak olyan szervezetben helyezkedhetne el, amelyben fentartások nélkül zsidó nemzetűnek és magyar kultúrájának vallhatná magát s ilyen minőségében érvényesíthetné a maga erejét. Úgy látszott, hogy a néppártban lehetséges lesz ennek a csoportnak is elhelyezkednie, aminek alapfeltétele természetesen az lett volna, hogy az elsősorban nem magyar nemzeti, hanem

népkisebbségi törekvéseket hangsúlyozzon s tevékenységének súlypontját kulturális és népgazdasági törekvések politikai érvényesítésére helyezze. Ebből következőleg minden antiszemita népbolondítással szemben nemcsak csöndes, hanem nyílt harcot is vállalnia kellett volna ennek a pártnak. Úgy látszik, hogy azt a törekvést a néppárt néhány nemes és nagykoncepciójú vezére képviselte is, de viszont mások úgy látták, hogy a zsidósággal való benső kollaborációt a tulsó oldalról — ahol csak háziszidókkal kívánnak operálni — propagandául használhatják fel ellenük.

5. Itt kapcsolódik be az a szomorú jelenség is, hogy a magyarság politikájában való részvételt úgyszólván minden frakció, de majdnem minden egyén is monopolizálni kívánja. A munkára alkalmasakat is lehetőleg elkedvetleníteni próbálják, visszariasztani, elmarni, elnémitani. Alig van magyar politikus ma Erdélyben, akit a legszűkebb baráti gárdáján kívül a többiek is elismernének. A vezérletre alkalmasak garnitúrája amugy is roppant kicsiny s tesznek róla, hogy azok közül is mennél kevesebb legyen a cselekedni bátor. Egyfelől minden nyilvános kritika hiánya, másfelől titokban és a kulisszák mögött mindenkinek a legrútabb megrágalmazása folyik Erdélyszerte. Bizalmatlanság helyett gyanakvás, kritika helyett bemocskolás, elvi harc helyett denuncziálás jellemzik a helyzetet. A Pártfrakciók — mint „Szövetségi tagozatok“ — határukon túl is mindenütt tiszteletnek örvendő lapok megbélyegzésének teszik magukat nevetségessé. A nép pedig kezd elveszteni a hitét abban, hogy vannak-e politikusok, akik egyáltalán javíthatnának a helyzeten.

6. Különösen azokkal szemben folyik a diszkreditálási hadjárat, akik akár multjuknál, akik akár jelenlegi működésüknél fogva némi bizalomra tettek szert a románság részéről. Ezt vádként szokták felhozni mindazok ellen, akik ezt a bizalmat nem kizárólag a felsőbb körök, hanem a népi — kulturális, gazdasági stb. — elemek részéről is élvezik. Az az elv, hogy a magyarság csak egy demokratikus érzelmű román néptöbbségtől várhatja a maga népi, tehát demokratikus törekvéseinek a teljesülését, kezd egyre jobban elhomályosodni s az izolálás, betokosodás veszedelme fenyegeti a magyarság törekvéseit. Akikről bizonyos, hogy nem becsapni akarják a románságot (és a zsidóságot stb.), hanem valóban, őszintén és véglegesen békés együttélést kívánnak vele, azt indexre teszik és a pénztárcája tartalmát vizsgálják.

Nyílt és őszinte vezető elvek helyett ismét az agyafuriságra és diplomatisálásra való törekvések kerültek előtérbe. Az európai reakciós hullámok ellen hullámtörőül szembeállani ma már sokan nem mernek azok közül sem, akiknek férfias bátorságában tegnap még nem juthatott eszünkbe kételkedni. Inkább azon vannak, hogy ennek a hullámnak a hátára próbálják odanyergelni a magyarság ügyét...

Ezek azok a veszedelmek, amelyeknek láttára joggal lehet válságról beszélni. Mit lehet tenni? Nézzen mindenki lelkiismeretébe, akinek kezébe csoportok vezetését adta az idő.

AZ ÖRÖKKÉVALÓ KENYÉRKERESÉS

Irta: PAÁL ÁRPÁD

A nyájasnak nevezett hold valami ijedt, rémült, sápadt arccal úgy szalad a felhők között, mint a csattogó gyorsvonat a sziklás, erdős tájakon. Röpül mellette a környezet, vagy ő röpül a környezetben. Néha egy-egy foszlány eltakarja a hold szemét, mintha könyét akarná letörölni. Néha a félarcát takarja el, mintha fogfájástól orvosolná. Néha a száján huzódik végig, mintha szavát akarná visszakötni, vagy evése nyomait akarná letörölni. Mert miért ne enne a hold is, időt eszik, távolságot eszik, odaérkező sóhajtasokat eszik, esetleg a kutyaugatásokat is megeszi. Az ugyanis tökéletesen igaz, hogy a kutyaugatás nem érkezik mennyországba. A mennyország előtt minden kutyaugatást fölszív a nyájas hold mindent-vonzása.

Tehát a hold szalad a felhők között. Szinte hallani lehet szaladásában a gyorsvonat csattogását. Ez azonban csak képzelődés. Az azonban nem képzelődés, hogy az éjszakából, a kihült földről, bemelegített mulatóhelyek ablakai mögül hangok törnek föl az éjszakába. Kevesebb hang mint nappal, de annál tisztábban hallható. Egész nótafoszlányok, egész dallamtöredékek szállnak az ég felé, folyton szállnak. Mi, halandó emberek azt hisszük, hogy az ilyen tört dalok és egyéb hangok elhalnak, míhelyt a fülünkkel nem halljuk őket. Vagy hogy azok a hangok már nagy távolságokban nem hallatszódván, hát oda nem is jutnak el; csak éppen a mi fülünket megütik, aztán nincs tovább. Pedig nincs úgy. A hangok mindig mennek tovább és tovább, rezgésük továtolja maguk előtt a levegőt, szétválaszt sok együttállást, ilyen örvényeket vág magának a nagy mindenségben, folyton rezg és mindent megrezget maga körül. A maga körül való rezgések tovább mozgatják ezeknek a rezgéseknek a környezetét. Minden megmozdul, csak mi nem látjuk.

Ilyen óriási megmozdítások közt hatol át a hang a földkörüli levegőrétegen. Ott felöltözik különböző színes ruhába, mindenféle fényességbe, vagy árnyékba mindenik futó dallam. Odafenn valami tündéri sereg lesz belőle, mely a végtelenség meghódítására milliárdnyi számban gyűl össze. A néma könyeknek is van hangja, csak idelelen nem hallja senki. Ám idelelen is lesurran az arcon, megrezgenti, széttolja a levegőt, a levegő a körülötte való rezgésekre sűrűsödik reá és úgy nyit utat a köny hangjainak. A köny hangja odafönn a végtelen-ostromlók között gyémántos ruhában díszlik és visszaszikrázza a csillagok felé azoknak a ragyogását. A végtelen-ostromlók között a könyek hangjai a vezérek. Sok ilyen vezér van, de töméntelen sereg is nyomul a nyomukban.

Vig nóták, szomorú nóták, nevetések, ordítások, emberi és állati felkiáltások, pletykák, rágalmak, imák, jókívánságok, gyárkémények

bugása, hajók túlkölése, vonatok fütyülése, templomok harangja, erdők zúgása, madarak csicsérgése, minden-minden hang odaérkezik a levegőntúli magasságokba. Minden nap, minden órában, minden pillanatban csak gyűl, egyre gyűl ez a milliárdnyi sereg és mind ruhába öltözik, mind tündéri testet vesz magára. Fehéret, feketét, zöldet, pirosat, sárgát és minden színét a szivárványnak. Jár-kel, hullámzik, erre-arra imbolyog, fennebb száll a végtelenbe és aláomlik bukott angyalok módjára. A végtelenség ostroma így örökös, a végtelenségnek ezek a hangok adnak örökkévaló, soha ki nem fogyó változatossgot és szórakozást.

De a hangok tündéri serege is szórakozik. Mikor felhőtávolságokban gyűl, hát az a felhővidék ennek a tündéri seregnek valami olyan, mint nekünk a nagy és hiu pompájú fürdőnek a tája. Ideleln is a fürdőnepek sokat szórakoznak. Nézik a vizekben a halak ficáncolását, nézik a levegőben a pillangók röpkedését, nézik a földön a hangyák, méhek, más bogárkák erdei öznöléseit és sürgésforgásait. Odafönn a hangok fürdőhelyeiről is így néznek le a dallamtöredékek és egyéb előkelő vendégek a földi terület mozgásaira. Mikor nincs éjszaka, hanem fényes nappal van, például vasárnap déli korzó, hát azt is látják onnan felülről. Az ilyen déli korzón ideleln vastag, nagypotrohu, aranyláncos mellű urak sétálnak, aztán színes ruhájú dámák, aztán vékonyabb és szegényebb urak is, meg egyéb emberek. Ezt az odafennvalók mind látják, csak furcsa megkicsinyítésben. Az egész korzó valami apró bogárgyülekezésnek tesz. A vastag urak, azok természetes poloskáknak. A fejérmépek, azok pipiskélő szárnyas hangyáknak. Egyéb urak és emberek picinyke vörös, fekete, vagy szürke rovarkáknak, hangyáknak, levéltetveknek, miegyebeknek. Néha egy-egy autó is végigrobog itt alant a tereken keresztül. Ezek az autók odafönn nagy fekete sváboknak, vagy vörshátú futoncoknak látszanak. És olyan érdekes, ahogy ez a sok bogár szalad egymásba, kikerüli, megelőzi egymást, néha össze is ütközik és át is gázol egymáson. Ezen odafönn mind nagyszerűen szórakoznak.

Volt azonban többi között egy bájos, halvány arcú, szomorú dallam, mely ebből a szórakozásból is felocsudva, ismét és ismét zarándokuttra lendült, a végtelenség ismeretlen bejáratait keresvén. Uszott, mint valami futócsillag és sötét árnyékból való ruhája uszott utána. Fölszállt és vissza-visszahullott, mintha sziklakárpitokba ütközött volna. De csakhamar ismét fölszállott fáradhatlanul, valami párducos hajlékonysággal és ruganyossággal. Nyugtalanul, idegesen, ki nem fáradó folytonossággal kereste a végtelenséget és bejárta annak minden táját. Persze még mások is, sokan voltak hasonlók hozzá, s azok is úgy szálltak-hullottak, ringtak és keringettek, hogy együtt nézni káprázat volt ezt a sok gyönyörű bűbánatot. Hanem az a dallam, amiről most mi beszélünk, az mintha észre se vette volna a többit, úgy tele volt a maga gondjával és bánatával. Valami ősi hegedűből szállott fel a földről, éhező muzsikus remegő csontos ujjai szabadították ki a húrok ki-tudja-hány ezredéves rabságából.

Tünemény volt, tündér a tündérek között, mindenkit szíven ütő, mindenkit eltaszító, mégis mindenkit átölelő. Olyan mint maga az éhség, mely fenyeget és fáj egyszerre; meg is tudja rázni az egész világot, el is tudja gyöngíteni az egész emberiséget. Szép volt a dallam. Meg-megtört, szétszakadt, apró sóhaj-tündérekre tudott változni, akik messziről nyujtották egymásnak az ujjait. Fölöttük borongott második alakban, áttetsző ruhában az egész dallam, mint valami aggódó anya, mikor gyermekei táncára vigyáz. Aztán a dallam-töredékek nevető, hancurozó, bukfencező nyers fiukká is tudtak lenni, kik egymást üzve vakmerően belekiabáltak a végtelenség legrémeőbb barlangjaiba. Dallam-anyjuk úszott ezek fölött is, láthatatlanul és mégis kiterjesztett karokkal, megállítva és visszatérítve a szembejövő fuvalmakat. Így járt, oszlott, bomlott, egyesült és ezer alakban is mindenütt ott volt a végtelenségben a földi éhező muzsikus dala.

A végtelenség erői egyszer persze hogy észrevették és kezdték nagyra tartani a dallam tündéréit. Beosztották a gyémántruhás tündérek rendjébe, ráadták a legszebb gyémántruhát s odaültették a hangok vezérei közé, a legmagasabb felhők csodás sokaságába. Ott is kitűnt a ragyogása, a szikrázása. Minden más könnycepp-társa úgy nézett rá, mint valami lázadó királynőre, ki vezére lesz a könnyek gyémántserégének, mikor azok utolsó ostrommal majd bevenni akarják a végtelenséget. Összecsílogtak, szikráikat egymásba öntötték, tüzeket lobbantottak ki a nagy ridegségek felé. Az ürességeket átjárták, teletöltötték világossággal és melegséggel. Minden megfeszült a végtelenségben. Alant a madarak keringve várták a vihar jöttét. A vihar kitört, felhők gyémántjai vilámkokat csattogtattak és szórtak s szétszakították saját váraikat is, hogy ezekkel a szétszakított felhőfalakkal is áthasítsák mindenütt a végtelenség érzékelenségeit. Zápor ömlött, víz áradott, úgy hullott a földre a végtelent ostromló könnyek tengersokasága. Közöttük hullott a szomorú szép dallam gyémántruháju tündérvezére is. Az éhező muzsikus dala visszajött a földre, hiszen az is a végtelenségnek egy darabja és abban is annyi, de annyi az érzéketlenség.

Odacsöppent a szomorú dallam gyémántgyöngye mégis valami szomjasan váró rögre, fekete búzaföldnek a meleg tengerébe, ott is egy kövér búzaszem kibomlani készülő testére. Ugy esett a kövér búzaszem pattanó, kifeszülő bőrének a ráhulló cseppecske, mint valami falzsamzuhatag. Nyomban kétfelé hasadt a búzaszem egész teste fösszában, s beitta möhön lázas testébe a könnyceppet és tele lett az új élet reményével. Lelke kimagasodott belőle, maga után vonta a megkínzott, földbe láncolt búzatestet, felöltöztette finom zöld ruhába, hogy merjen az égbe nézni és merjen összeölelkezni, összecsókolózni a napsugarakkal. A búzaszem susogó, ringó, szellőre hajlongó fűvé változott, aztán a napsugarakból teleszedte a szárát arannyal, a fejét teletömte olyan csodálatos agyvelővel, amelyik mindég az egész emberiségért gondolkozott. És köröskörül is milliónyi sokaságban így aranylottak, hajlongottak, gondolkoztak, jövendő pályájukra való

lelkiismeretes készülődéssel értek a búzakalászok. Fölöttük pillangók röpültek, bogarak zümmögtek, pacsirták fonták össze dalukkal a távolságokat, harangszó is hangzott, néha emberkurjongatás, kutyaugatás, hazatérő csordák bögése, de inkább uralkodott a csönd, amibe a végtelenségben összegyűlt új és új felhőtáborok úgy bámultak bele, mint a havasormok a tengerszembe. A szomorú nótá búzakalásza ilyen gyermekkori környezetben nőtt fel izmos, dúslelkű, acélos testű búzaszemek seregévé, melyek az aranyló szalmaszál hegyén, mint valami árbocon, úgy figyeltek ki az ismeretlen élet tengerébe. Ott állottak tulajdonképpen a fekete földbe cövekelve, mégis usztak azon a tengeren a nyomor partjai felé.

Es a nyomor partjairól jöttek az emberek éles szerszámokkal, csattogó és kelepelő gépekkel, mind levágták lábukról a búzaszálakat. Új gépek, új zugások, új dörömbölések kényszerűségei között kifejték a búzaszemeket a kalászokból. Sok búzaszem hol a levágás munkája közben, hol a kifejő nyomások között kipattant a társai közül. Mezei egerek és szürke verebek vártak reájuk, tovaosontak velük, mint az oroszán a zsákmányul ragadt őzzel, vagy a sas a felkapott nyulacskával. Az ilyen elcsent búzaszemekből is mind hang lett megint, egércincogás és verébsziripelés, mi még a téli zord napokban is felhangzott a szürke föld vidékein. A szép szomorú nótá búzaszemeiből is egynehány elérte ezt a változatos sorsot, s mikor ilyen alsóbbrendű hangocska is forgácsolódott ki belőle, hát az is elment a végtelenbe a többi hangok és rezgések ismeretlen szürke seregébe. Felhőkön innen, vagy felhőkön túl, kitudja hová, de ismét hanggá változott még a tévesen tovaperdült, az éhesen és falánkon tovacsent búzaszem is.

Am a többi, ami emberi számítás szerint rendes kezelés alá került, az a többi búzaszem előbb még zsákokba került. A zsákok olyanok voltak sok-sok millió búzaszemnek, mint az embereknek az államhatárok. De nem sokáig voltak ilyen elzárt határok között, hanem feloldották a zsák kötelékeit és ők belezuhantak sok-sok búzállamból egy nagy közös búzavilágba, amelyik forgott alattuk, kop-tatta, örölte, fehérré őszítette s azon fehéren porrá törte őket. A szomorú dallam búzaszemeiből is így lett egy félmaroknyi liszt, ce vakító fehér, tele az összetört élet minden szeretetével és minden áldozatával. Mit aprózzam tovább a történetet? Amilyen vakító fehér volt ez a liszt, olyan kívánatos szép fehér kenyércipó lett belőle. Még kirakatba is került egy nagyvárosi kenyérboltban, amelyik körül messzi érzett a friss kenyér illata. Jártak arra szegény emberek, szaglásuk ölelte, szívta azt az illatot, a szemük falta a kenyerek mosolygó és kinálkozó domboruságait, nyálukat nyelték az ilyen kívánatos látomásra. Ennyi öröme, ennyi kéjelgésre nekik is teltt a sok-sok ember között. Nem elég ez? Bölcsen rendezte ezt a világsors pergettyűje, hogy mindenkinek jusson valami, sokaknak a kívánság, keveseknek a kielégítés. Hadd tudják megbecsülni, értékelni és nagyra tartani sokan, amiben csak keveseknek lehet része. gy kerek a világ és így pergünk mi körül ezen a kerek világon vágyaktól hajtva s ki-

elégítetlenül mind egymás tetejébe kívánczozva. Így gyűlnek az ember-piramisok, mik mind éhesen merednek a kenyérfirakatokra.

Az a bizonyos szegény éhes muzsikus is ott volt a kirakat bámulói között. De neki nemcsak az állati éhség üt ki a szemébe, nemcsak a nyála gyűlt fel, hanem valami olyan ismerős érzés is fogta el, mint mikor valaki százados kölépcsőkön járva úgy érzi, hogy századok előtt még járt ezeken a köveken. A vakító fehér kenyércipóra a szegény éhes muzsikus úgy meredt reá, mint valami lelkéből szakadt, elveszett és ismét megtalált gyermekére. A kenyércipóból kiáradt az egykori szomorú dallamnak az emlékezése, odaröppent a muzsikus öreg, megtört szemébe, belekacagott ezen a szemem keresztül az összetört és megpróbáltatott lélekre: „Itt vagyok, téged kerestelek, a tiéd vagyok, nem a többi éheseké, sem a többi jóllakotté!” A szegény muzsikust átjárta a találkozás melege, elfogta a reszkető öröm és beszélt, motyogott érthetetlen hangokat, gügyögött a vakító fehér kenyércipó gyermekbeszédére s körülvették kettőjük találkozását a jóakaratu, résztvevő kenyérrillatok. Sokáig beszélgettek volna így egymással, sokáig ölelték volna így egymást, hogy annyi megpróbáltatás végén és egész világon keresztül való küzdelem után is így egymásra találtak. Elmondták volna egymásnak az életük történetét, de hirtelen kinyúlt a kirakatba a pékmester finombőrű keze s kosárba rakta a vakító fehér kenyércipót. Vitték valami fényes vendéglőbe.

A szegény muzsikus is odament este muzsikálni. Még látta felke gyermekét, a szép fehér cipót, esüst kosárba téve, szeletekre darabolva. Sok-sok finom étel, sok-sok finom ital között ott sorakozott, de már sápadt volt és szomorú. A dusan rakott asztal körül erős állkapcsu, jól öltözött urak és dámák nevettek, ettek és ittak. A szép fehér cipó szeletdarabjai is eltűntek egy olyan úrnak a szája kapujában, akít felülről, a felhők magasságából poloskának látnak a szórakozó hangtündérek. Abból a szájakapuból még visszanzézt szivetszagató búcsuzással a szép fehér cipó a szegény éhes muzsikusra.

És a muzsikából felsírt a szomorú nóták árja. Valami földöntúli kereséssel szállott a végtelenbe az evő-ivó emberagarak csámcsogásai közül. Termett, nőtt és végtelenbe kívánczozott a halhatatlan dallamok sokasága. Megszületett így annak az egykori dallamnak is a szakasztott párja, a csodahasonlóságu ikertestvére, talán még szebb is volt, talán még hódítóbb, talán a végtelent még diadalmasabban ostromolni tudó. Ment az ég felé. És egy gyomorkordulás is ment utána; úgy dőcögött, úgy poroszkált, mint Sancho Pansa öszvérháton a nagy Don Quijote után. A szomorú új dallamfoszlány azonban nem volt Don Quijote; az büszke, szép, királynői ragyogású, egekét megható, könyvek gyémántjai között lázadó vereségre hivatott csoda volt, mely el is jutott ismét a mennydörgést támasztó, vihart teremtő, felhőket hasító villámlások hatalmába.

Eljutott a hangok gyémántmezejére. Eljutott, hogy onnan ismét lenézzen és kacagja az emberi kicsiségeket. Aztán, hogy ismét felhővé váljon, ismét lehulljon, ismét kalászt érleljen és ismét kenyeret teremjen. De mindig másnak, másnak, másnak...

SZENTIMREI JENŐ VERSEIBŐL:

CSILLAGOK

Minden hang most hangtalan, csak a csönd
neszez most nyugtalan, nagy némasággal.
Éj van, senki sem figyel, rám nem hull embertekintet,
csak a csönd neszez most nyugalomba, élő nyugtalan neszével.

Zárt homály házam homálya s én a csillagokra nézek.
Millió és milliárd
testvérem ég a távol égen, millió és milliárd
kis tüzes pont, vibráló fény, életszíkra, testtelen, de
emberarcból kisugárzó léti láng.

At meg átremeg testemen e véghetetlen messzeségből küldött
néma üzenet, mely áthatól házam födémén,
Millió és milliárd
testvérszem szelid, szent fénye, láthatatlan, semmiarcból
kivívó út,
mely mind, mind találkozást keres — Velem.

Én a néma csend öléből felküldöm magam hozzájuk,
látom őket, így, látatlan, felküldöm magam hozzájuk
légi létráján a létnek. Felsugárzik életemnek égi lángja, lényege.
Soha
el-ki nem szakítható vagyok e milliárd szem fényköréből,
térbeli vak távolok csak összebékötnek — ösztönökkel.

Ó mert én is vagyok. Én is vagyok élet, távoli égen kis csillag, végtelen
magány, megbonthatatlan örökegy. Átalam szűrődik átál a minden beléjük, mi
vagyunk a végtelen élet s életünk végtelen nyugalom.

Fellegek közénktolása képtelenség. Képtelen a házfödél, hogy
gátat álljon, képtelen a vaksötétű éjszaka, a szemfödél.

Ó a vak

mi látjuk egymást, éjen át és fellegen és vaskos háztetőkön át.
Égi fényünk átsuhan a mérhetetlen sűrű létén,
légi lábunk átszökell a hághatatlan gátaikon,
lényünk fény, mely beszél az ég setét halotti leplet
gyémántszőgekkel
s kartalan karunk körülölel a mindenségen.

HIMNUSZ A HOLDHOZ

Ó Hold, hódoltató, halovány égi asszony
hullasd
hús mosolyod, régi hívedre halkán, halottfedőnek

Óh Hold, hideg árnyék, napnak halott visszfénye
kössünk
uj kötést ketten, holtak, s megújra halálba csendesedők.

Ó Hold, küssz néma fekvőhelyemre
csókolj
andalító, személytelen csóku sugárajakkal.

Ó Hold, egy vagyok én is, ki semmi magában
oszd el
magad rám is, oldj meg és szívj magadhoz, mint a káros tengerárt.

Ó Hold, hideg vagyok én is, kő a kövek közt
illő
illat vagyok mégis, egy a többi virág közt s a többi virággal.

Ó Hold, alélt állapotomban, dadogó rímű szívemmel
altass BCU Cluj / Central University Library Cluj
mellemre is hullj, szememre is hullj, takard be életemet.

Ó Hold, adj vissza engem, kiesett taktust
adj át
a véghetetlen zenekarnak, a miriád húrú csend-polifóniának.

Ó Hold, ne legyek senki, ne legyek semmi, ne legyek se vágy se szándék,
lepled
eggyé takarjon engem a többi halottal, minden szendergő kis életekkel.

Ó Hold, feltámadunk úgyis, holnap, mire elhajolsz tőlünk
s nappal
oly csupa idegenség, magunk beteg ámitása lesz létünk.

Ó Hold, ügye most se, hajnalban se hunysz le örökre?
Megtérsz
S újra egyazon holtta, egyazon megnyugodottá takarod mi külön,
[izgága valónkat.

ERDÉLYI FEJEK

KECSKEMÉTHY ISTVÁNTÓL—NAGY KÁROLYIG

Irta: LIGETI ERNŐ

Választási história Biharországból. Gyapjú, szinmagyar község részt vett a Bratiánu-választásokon s jöttek turnusban a szavazók az urnák elé.

— Kire szavaznak kendtek? — kérdi a választási elnök.

— Hát kire? A negyvennyolcas jelöltre — volt rá a válasz.

— Negyvennyolcasra? Megfordult már azóta a világ sora, bátyám! Romániában nincs negyvennyolcas.

— Dehogy is nincs kérem alázatossággal, negyvennyolcas jelölt. Ha van kormánypárti jelölt, akkor van negyvennyolcas is.

— A kormány jelöltje ez és ez, — magyaráztatják nagyban a gyapjuiaknak.

— Más jelölt nincs? — faggatoznak az atyafiak.

— Híszzen volna még Lázár Aurél.

— Na lássa az úr! Akkor Lázár Aurél a negyvennyolcas jelölt.

Reá voksolunk. Mert jegyezze meg az úr, Gyapju község, amióta a világ világ, még nem szavazott a kormányra.

Váradon hallottam e történetet, ami meglehet, nem illeténe képen történt meg. De ha van benne valószínűtlenség, az nem az adoma igazságában, jogkérdésében, de inkább az esemény leírásának, megtörténésének módjában adódhatott elő. Vannak lakosság-rétegek, akik szeretnék látni azt a kormányt, melyet nem támogatnak. Vannak továbbá lakosság-rétegek, melyek csak abban bíznak, aki ellenzéki. Mondom: lehet, hogy semmi sem igaz a fenti esetből. De egy bizonyos: Gyapju község nem szaval, nem tud szavalni a kormánypartra. Ez a vérben van benne. A magyar falu lelke ilyen.

A magyar falu lelke ilyen, (nem Gyapju, a magyar kis ember lelke) át és át van itatva a nagyesztendő hagyományától. Legvibrálóbb emléke a március, átörökíti apáról fiúra. Benne van, nem tud, nem is akar kikecmeregni belőle; romantikájának virágja belőle szökik; nyelvének fordulata mondja: nem enged a negyvennyolcból. Kossuth apánk nevét beléákomozta a bibliába és a kalendáriumba. És attól, ami akkor történt, zsong, szinesedik egy életre a lelke.

Jöhetnek közjogi átalakulások, mulhatnak évtizedek, új világ-égés emlékezete máliaszthatja a múlt rétegeit, a magyar lakosság lelki alkata úgylátszik, nem változik. A nép eszejárása a megszokott ösvényeken halad, s amíg tart az első generáció földi pora, abból az eseményből táplálkozik, mely leginkább foglalkoztatta belső életét. Nem véletlen, hogy Gyapjuban ilyen históriák esnek meg és... nem véletlen, hogy az Erdélyi Magyar Néppárt összetételében: olyan, amilyen, és hogy egyáltalában létre jött az Erdélyi Magyar Néppárt.

Érdemes a megnézésre a kolozsvári központ. Egy egészen új, soha nem tapasztalt viszonyok kényszere alatt verődött párt, de benne akaratlanul, mondhatni a néplelek öntudatlan kikristályosító tevékenysége alatt összekerültek a régi függetlenségek. Az ősz Szatmári Akos tanárt látjuk a vezetőségben; Apáthy régi emberét, Cseh Jóskát; Csizhegyi Sándor is kilépett a passzivitásból, akik még nem repatriáltak, újra egymáshoz találnak. És e pártnak vajjon ki lehetne elnöke más, amikor már Posta Bélát hant borítja, Apáthy messze Magyarországon van, mint nagytiszteletű Kecskeméthy István, volt függetlenségi és negyvennyolcas országgyűlési képviselő? Kecskeméthy története: az Erdélyi Néppárt története és az Erdélyi Néppárt: az erdélyi magyar nép legelékét karakterizálja.

Az Erdélyi Néppárt kirobantása szükségszerű volt, nem egy mesterkélty, hajánál előráncigált valami, az erdélyi magyarság multbéli szabadság-kivánsága keresett magának új terepen új célkitűzést. Amiért küzd, verekszik: új. Tengelye, tempója, módszere: a régi. Öreg emberek, akármilyen párton is vannak, nem tudják mássá tenni kezejárásukat. Hajdani emberek újra előkerülnek és ágyazzák a talajt a fiataloknak. Mert vannak öregfiatalok, fiatalöregék, de én igazándi módon csak az igazándi fiatalokban hiszek.

Kecskeméthy István pártelnök ceruza-rajzát akarom elkészíteni s minduntalan mozgalmak térképére húzódik az ujjam. De nem baj. Kecskeméthy Istvánnál különösen fontos ez, mert nála nem az ő neve adja meg a mozgalom jelentőségét, de a mozgalom ad neki jelentőséget. Nem úgy, mint kivételes nagy egyéniségeknél. Nem ő csinálja a mozgalmat, őt csinálja a mozgalom. Egy varázsos romantika viszi előre, lappangó napfényre kínálkozás. Egy erőforrás csillogtatja őt medrében: a nép.

Kecskeméthy a nép embere. Népszerűbb, mint bárki a vezérek közül. Kiáll a Magyar-utcai parochia elé és derűs kedéllyel szinte invitálja beszélgetésre híveit. Alföldi ember, nem siet; mindenre van ideje. Alföldi vérmérséklet: nyugodt, megfontolt, egészséges. Nem föl az ember feje a sok munkától, nyugodt alapossággal apraját, nagyját megtárgyalja a dolognak. Ilyen embert szeret a magyar nép. Legyen aki meghallgassa, apró szemeiből derűt esőzön rá, nagyokat bolintson tatár fejével.

Kecskeméthy István amellet boldcs ember is. Ne felejtjük el egy pillanatra sem, hogy a reformátusság vezető embere. Itt kapcsolódik be azután Nagy Károly püspök személye is elmondandóinkba.

Az erdélyi reformátusság jóformán egy az erdélyi magyarsággal. Aránylag kevés az erdélyi katolikus. Kevés az unitárius is. Ez utóbbi egyház különösképen ki is rekeszti magát. Unitárius politikát csinál. Unitáriusnál kezdődik és unitáriusnál végződik az élet. Egyház: szervezeteti alapon. Igazuk van. Nincsenek nagy számban, össze kell tartaniok. A magyarság zöme: református. Kérdezné valaki: fontos különbséget tenni erdélyi magyar és magyar között? Felekezeti alapon? Nem az egységbontásnak új kísérlete-e? Felelem: politikusnak, vagy eredményeket nézőknek, kívülről összefüggéseket keresőknek nem fontos. De az irónak szeme meglátja belülről az eltéréseket. És ezen keresztül érti meg a méhkas lelkét. Mert amikor személyeket, egyéniségeket látunk előttünk, vagy ahogy mondják haragosaink, bizonyos perverzítással a tyukszemekre lépünk, akkor az erdélyi népi magyar politikát keressük megközelíteni. Jóllehet a történeti politikát mindig a nép csinálja. De megcsinálni, készre tenni: emberek műve.

Az erdélyi felekezetek élete: külön társadalmi élet is. Más egy református ember. Más egy katolikus ember. Még a háza tája is más. Sőt még a reformátusság keretein belül is áll a harc. Bélyky Lajos szatmári esperes úr más mint Tótfalusi József marosvásárhelyi esperes úr. És a költő Szombati-Szabó lelkész milyen más, mint a költő Szabolcska esperes, egyazon városban. Még a püspökök sem egyformák. Egyik püspök azt mondta a minap nekem a másik püspökről: az a sanda kovács... Másfele út, mint a merre a szeme lát. Pedig hogy reformátusok, minden egyéni színeiken túl is nyilvánvaló.

Élek az ellentét gyönyörével, hogy Kecskeméthy Istvánt, kinek, ha el nem gáncsolnák felülről, már rég a püspök helyettesének kellett volna lennie, összehasonlítsam Nagy Károllyal. Kecskeméthy az őszinte nyíltság. Nagy Károly az örök álarc. Kecskeméthy csak lefelé tud nézni. Nagy Károly csak fölfelé. Kecskeméthy a földön keresi az Istent. Nagy Károly az égre pillant a földi hatalomért. Kecskeméthy visszaadna minden tekintélyt a népnek. Nagy Károly

szeretné, hogy a nép minden hatalma ráruháztassék. Kecskeméthy nyugodt és derűs, Nagy Károly ideges és sötét. Kecskeméthy arca egy keleti barbár paraszti boldogsága. Nagy Károly arca a Mefisztó boldogtalansága. Azt hinné az ember, hogy itt Kecskeméthy István képviseli a keleti embert, a turánit, minden egyszerűségével, akácás napsütésével, Nagy Károly pedig a viaskodó nyugatit, a kultúrájában elfáradt európeert, a nervózus diplomatát és egy rengeteg betűtudás óriási terhét. Azt hinné az ember, hogy Kecskeméthy alföldi lelke nem tudná megérteni, hogy egy konkrét példát mondjak, Ady Endrét — ma Ady érthetősége vagy nem érthetősége mérőléce, sorozómagassága a magyar intellektualitás befogadó képességének, bármily groteszkül hangozzék is — ellenben Nagy Károlynak nem lehet idegen, amit városi ember ujjai tömörítettek remekbe. Épen megfordítva. Kecskeméthynek Ady: zenélő golgotha, Nagy Károlynak: nyikorgó kintorna és a két tűz-víz csak ép úgy hajba kapna ezen is, mint minden a világon.

Mint említém, a reformátusság, mint hatalmi tényező, elsörendű szerepkörhöz jut az erdélyi politikában. A többi püspökök, Majláth, Széchenyi, viaskodnak, nem érdekli őket még a politika, *látszólag* legalább nem és ha nagyon rágják a mágnások a fülüket, akkor ereszkednek csak le lázadó hiveikhez, hogy némi dorgatoriumban részesítsék. A nagy püspök, az erdélyi püspök, az új Szász Domokos Nagy Károly szeretne lenni és mert van esze észrevenni, hogy itt nagy tétre megy a játszma, shakespearei dilemmáról, or be or not to be-ről van szó, könyörtelen a jelszava: aki nincs velük, az ellenünk van. A Brassói Lapok és a „tagozatok“ kottájára áttéve a hangjegyeket, az anyit jelent, hogy aki nincs velük, az ellensége a magyar egységnek. Aki más hitet vall, az a magyar becsület, az irás mesteriségének vadörzója. Hát akkor Kecskeméthy is az. Mert ő, mint a Lelkész egyesület elnöke apodiktikusan Nagy Károlyék ellen fordul, mondván: fel kell szabadítani az oktatást a túlzott-felekezeti befolyástól, ki kell dolgozni a nemzeti iskolák rendszerét is. De mi lenne akkor Nagy Károly hatalmából, ha megbénulna az egyház befolyása? Ezért kapaszkodik kínos görcsösséggel saját jelszavaiba és ezért kapaszkodnak az ő uszályába is valamennyien, nagybírtokosok, ancien regime, klérus és történeti középosztály. Persze, ha mindjárt hívó emberek is, akik a Néppárt élén állanak, kész a vád. A néppártiak két hónapon belül ki akarnak irtani minden reformátust! A néppártiak szabadkőművesseget csempésznek be a romlatlan nép soraiba! A néppárti reformátusok testvérharcot hirdetnek a reformátusok ellen! A megtévedt kalvinisták alábástyázzák az episkopális erejét a reformátusságnak. Valóban igaz: a presbitériumi szellem oda dobta keztyűjét az episkopális szellemnek. Nem is kell reformátusnak lenni, hogy megértsük e kihívás nagy jelentőségét. De nem is kell reformátusnak lenni, hogy megértsük: a reformáció szellemének a presbitériánizmus demokráciája kánonjogilag és túl a kánonjogon inkább megfelel, mint az egyeduralomra törekvő episkopális rányzat.

Kecskeméthy Néppártjával szemben Nagy Károly kikényszerítette a Nemzeti párt zászlóbontását. Szimatja nem csalt, amikor verte az asztalt, hogy a Magyar Szövetség nem lehet mozgékony párt, kell egy politikai párt könnyű, offenzív tagoltsága. Így vonult oda a Magyar Szövetség alakulata mellé a Nemzeti párt könnyen felállítható gépfegyver osztaga. Hogy azután a Nagy Károly csapatai hol mint Szövetség, hol mint tagozat, hol mint nehéz tüzérség, hol mint egérlyukba bujt plenklerék jelennek meg, csak a terepviszonyokon múlik.

Kíméletlen és nehéz harc ez. Nagy Károly és Kecskeméthy István nem tegnaptól csatáznak, a házsongárdi csontkert halottai már vívták egykoron a harcot. Osztályok harca ez, világon átszaladó hullámoknak egy habtörése. Nagy Károly vergődik a fedélzeten, mi vergődünk ugyanott, mondják a tulsó oldalról. Aki megéli, meglátja.

De nem hiszem, hogy a harc elhomályosítaná ítéletemet Nagy Károlyról. Kevésbé ily viharos időben is készült már Nagy Károlyról portré, amikor még nem volt sem Néppárt, sem Nemzeti párt. Aki csinálta, ismerősebb embereivel, papi család sarja, jobban is hisznek neki: Szabó Dezső. Ma Szabó Dezső az ő profétájuk. Jellemezze ő Nagy Károlyt! Az Elsodort falú című regényében Nagy Károlyról Szabó Dezső olyan portrét rajzol meg, hogy a „parochia-látogatni jött szemforgató” aligha fogja kitenni ablakába. Csunya rajz. Tajtékózó. Szabódezsői. Destruktív. Képromboló. De: találó.

Vagy talán nem szabad Szabó Dezsőt sem idéznem?!

FELESEGEK FELESÉGE. PETŐFI, MINT VÖLEGÉNY

(*Irta Hatvany Lajos. Pallas irodalmi és nyomdai részvénytársaság, Budapest, 1919. Kolozsvárott kapható Friedmann könyvkereskedésében*)

Irta : ORMOS EDE

Az évszám miatt ne vádoljanak bennünket hanyagsággal, hogy ilyen nagy sokára írunk erről a könyvről. Nyomtatták 1919-ben, de csak mostanában „jött ki“, holott 1918-ban már készen volt, miután a háboru alatt irt cikkek foglalatja. Egy ember, aki „húsz éven keresztül napról-napról forgatta Petőfi könyvét és éjről-éjre álmodozott felőle“, az irodalomtörténész lelkiismeretes alaposágával s a riporter nem kevésbé lelkiismeretes buzgóságával keresi a tényeket Petőfi csodás alakja körül, az igazságot Petőfi csodás lelkében. A költő rajongója nem elégszik meg a művésszel, ismerni és ismertetni akarja az embert s lírikusról, sokak szerint a világ legnagyobb, de kétségtelenül a legnagyobb fejlődés útján letört lírikusáról lévén szó, ez a feladat épp úgy irodalomtörténeti és esztétikai, mint a költő alkotásainak méltatása; sőt a kettő egymástól elválaszthatatlan, mert a művész az ember nélkül teljességében meg sem ismerhető, fel sem fogható. Ezt meg kellene gondolniok azoknak, akik támadták és támadni fogják Hatvanyt ezért a könyvéért, amelyben valóban szokatlanul merész kiméletlenséggel, de mindig a műtő-orvos nemes szándékával operál. Hiszen igaz, a család kérésére mellőzik a boncolást is; de kérdés, hogy az érzékenység kimélése terjedhet-e odáig, hogy a rendkívül érdekes eset tanulságaitól megfosszuk az emberiséget. Maga Petőfi, mint Hatvany következetesen kimutatja, valósággal a nyilvánosság előtt élte szerelmét, nemcsak versei, hanem uti náplója, barátaihoz intézett levelei is megjelentek a sajtóban s az egész ország újságolvasó közönségének tudnia kellett, mikor utazik Juliához, mennyire imádja, mily akadályokkal kell küzdenie stb., stb. Ő maga, „az irodalmi legenda koszorus hőse“ adott példát és ösztönzést annak földéritesére, hogy „mint élt reális, közönséges életet, reális közönséges emberek között“.

Száz évvel a költő születése után, amikor a körülötte fölvonultatott alakok is már mind örökre lepihentek, nem lehet tehát semmi elfogadható tilalma Petőfi emberi élete legaprólékosabb, legőszintébb föltárásnak. A dolgot csak ott véti el Hatvany, hogy az igaz adatok lázas hajszolása közben, amelyekből Petőfi reális ember-alakját föl akarja előttünk építeni, súlyos igazságtalanságot követ el Petőfi-nével szemben. Távol áll tőlünk, hogy abba a régi vitába beleszóljunk, amely Szendrey Julia körül háborgott; de rá kell mutatnunk arra, hogy Juliával szemben sokszor a durvaságig menő igazságtalan szigorú szétomló vályogrésze annak a talapzatnak, amelyet Petőfi ember-szobra alá akart emelni. Tagadhatatlan, hogy a költő eltűnése

után gyors férjhezmenetele kínos benyomást keltett; még a higgadt, nemes, megértő bölcs, Arany János is kiönti kárhoztatását „A honvéd özvegye“ c. versében. De azt a verset Arany nem adta ki fiókjából. Azt véljük, ő maga is csak szubjektív igazságnak érezte a maga és kortársai keserű ítéletét az asszonyról, aki „felede a feledhetlent“ s akinek a költemény mottójául vett shakespearei „Gyarlóság, asszony a neved...“ kifakadással félig-meddig talán meg is bocsátott. Azt nem lehetett kívánni, hogy hindu nők módjára önként kövesse a halálba férjét, a polgári erkölcs szempontjából pedig mindenesetre helyesebb volt, hogy „kezét más ifjunak ada“, mintha kitért kelyhü virágként, a „méhek és lepék“ a „szép imádók“ előtt nyitotta volna meg szívét.

De Hatvany nem is ezért haragszik Szendrey Juliára. Mert valósággal haragszik rá. Mint valami zsörtölődő nagybácsi, akinek az unokaöccse rossz partit csinált, úgy sajnálja a szegény Sándort, úgy pocskolja Juliát. Pszichologusoknak való munka volna megállapítani, miként jutott Hatvany erre a furcsa gondolatra, mert ez patting ki — talán egy mélységes vagy cinikus nőgyűlölet vagy nőmegvetés megnyilatkozásául — mérges szikraként mindenütt könyvéből, hogy Petőfi nem pusztult volna el 1849-ben, ha nem Szendrey Júlia lett volna a felesége.

Igen, éreztük mi is a szívszorító, könyfakasztó kint, hogy miért kellett Petőfinek huszonhatéves korában eltűnnie, elpusztulnia. Elborultunk mi is a fölmérhetetlen veszteségen, amikor arra gondoltunk, hogy mit hagyott volna reánk egy átlagkoru emberélet után az, akitől ily fiatalon távoztával a legtöbbet kaptuk. De arra sohasem gondoltunk, hogy Szendrey Juliát okoljuk, aki ha kacér, ha érzélgős, ha hiú és a Petőfi-név varázsában és dicsőségében sűtkérezni szerető vidéki kisasszony volt is, de mégis kihatolta Petőfi lelke mélyéből a „Szeptember végén“-t s a szerelmi líra megannyi világra szóló gyöngyét. Lehet, hogy más is kihatolta volna, de a tény az, hogy ő hozta ki s mi hálásak vagyunk ezért, megbocsátjuk azt is, hogy ha volt benne valami, ami a költői szívből a komor férfiborongás csodaszép, bús akkordjait fölzendítette.

A most megjelent könyv csak az esküvőig kíséri Petőfit. A második részben kell tehát Hatvanynak tulajdonképen bebizonyítania, hogy Petőfi vesztét ez a házassága okozta. Az első részben csak azt íparkodik kimutatni, hogy Júlia nem volt méltó Sándorhoz. Pedig Sándorban is megállapítja az embertől elmaradhatatlan gyarlóságokat és mosolyogva megérti és megbocsátja. De minden gyarlóságot bűnként ostromoz és gúnyol a kis erdői gazdatiszt-kisasszonyban, aki pedig mégis ott hagyta a kényelmes szülői otthon a dicsőséges, de szegény költőért. Hát ki lett volna méltó Petőfihez? Ő méltónak tartotta magához Juliát; mint ember, boldog volt vele; mint művész, ihletet nyert tőle. Az irodalomtörténetnek ezt meg kell állapítania.

Ha az a — szerintünk — hibás alap gondolat vezet is Hatvanyt, könyve mégis szerfölött érdekes és értékes. Ilyen közel még senkisémmel hozta hozzánk Petőfit. Diákkori rajongásaink boldog óráinak lázát

borítja reánk, amikor késő éjszaka suttogva, sóhajtva fohászkodtunk Petőfihez. Látjuk, érezzük a jelenlétét. Vele vagyunk szegénységében, kicsinyes, hétköznapi gondjaiban, arcunkon is vonaglik a torz mosoly, amikor az országos hírű költő taplószívű gazdag tisztelőitől, újságíró barátaitól előlegezetten megdicsért kiadójától oly keservesen tud pénzt szerezni. Büszkélkedünk mellette, aki nem fél senkitől, egy egész megye mágnás és dzsentri társaságával szemben odavágja, hogy az ünnepektől gróf minden ősi harcáruló volt; nem fél az ólmos füttykösöktől, amelyekkel megfenyegetik, ha Juliához közeledik.

Bejárjuk Hatvanyval a helyeket, ahol Petőfi járt. A negyvenes évek füstös pesti kávéházát, piszkos kis korcsmáit, az útszéli csárdát a poros vagy véres országút mentén; ott vagyunk a vidéki dáridókon; látjuk a folyosót, amelyen végigrohant Debrecenben, hogy a piarista cenzort leszidja és fölakasztással fenyegeti meg, amiért bele mer szólni abba, hogy ő mit szavaljon; látjuk a papokat, akiket éjszaka fölzavar, hogy estessék össze a színésznővel; látjuk a nőket, akik szerelmi vallomásokra és szerelmes versekre lobbantották; a férfiakat, akikkel bizalmas volt, akikkel mulatott és kószált; a kilincseket, amelyeket megfogott; látjuk a házakat, amelyekben lakott, a tájakat és romokat, amelyeken elmerengett.

S a legszigorubb, legrégimódibb irodalomtörténetnek is el kell ismernie Hatvany érdemét s ezért meg kell bocsátania legendaoszlátó sok indiskrécióját is s ez az érdeme az, hogy rámutat az ember és a költő összefüggésére, azokra a hatásokra, amelyeket a mindennapi élet jelenségei gyakorolnak a művészi alkotásra. Okmány-szerűleg deríti ki ezt az a fontos és komoly irodalomtörténeti munka, amit csak az igazság kíméletlen föltárásával lehet teljesíteni. Hiszen nem is érthetjük meg igazán a lírikust, ha nem tudjuk, hogy micsoda külső körülmények között, micsoda hatások nyomán fakadtak dalai. Hatvany könyvéből megtudjuk ezt s így amikor ő az embert közelebb hozza hozzánk, ezzel együtt élesebben láttatja, melegebben érezteti, gyönyörteljesebben és tudatosabban élveztetni velünk a költőt is.

Még egy pár szót a könyv külsejéről. A háború alatt készült, de békebeli finom papíroson, szép kiállításban, bőséges, a multat körülöttünk megelevenítő és megérezékeltő illusztrációkkal. Különös srerencséje a szerzőnek, hogy tárgya iránt való szeretetét, hódolatát anyagi eszközökkel is ilyképen tudta kifejezésre juttatni.

A Petőfi-esztendőnek becses ajándéka ez a könyv, amelynek második részét bizonyára türelmetlenül várja a Petőfi-kultusz minden híve.

SZOMBATI-SZABÓ ISTVÁN VERSEIBŐL:

TÉLI VÍZIÓ

Kövér pihékben hull a hófehér hó,
 Fehér szánkóba fogva telivér ló,
 Fehér virág a fán, az útakon,
 Fehér a kocsis a fehér bakon.
 Fehér a ház is, amelyben lakom
 S fehér a jég-virág az ablakon.
 A hó mindent felér
 És minden hófehér.

Egymásra-bújva, fázón megsímulva,
 Meleg lehedtől hó-pehely kimúl, ha
 Reá-kacagsz... Ma nincs bánat, mi bántó
 S nézd: vár reánk a ház előtt a szánkó;
 Nézd: várnak rád már kint hófehér prémekek...
 Zengjen nyomunkba vig zsívaj, meg ének.
 A szomorúság ma döre.
 Előre! Hallíhó! Előre!

Ne nézz ma vissza múltra, voltra.
 Ne emlékezz előre, holtra.
 Nem szállsz te most hajóra
 És nem síkolt a bőra
 S ne féltsd a hintónk kerekít,
 Hiszen szánkó repít.

Ne gondolj máma semmi rosszra, jóra;
 Szűz horizontok permén vár az óra,
 Hogy eltemesd a jajt, a bajt
 S a szél fehéren rá-sohajt...
 Fehér kocsis: csapj rá a lóra!
 Hallíhó!
 Hull a hó!
 Fussunk!
 Egyébhez nincs is jussunk;
 Hajrá! Ki a fehér mezőre, hóra!

ELMENT

(A Széfa-ciklusból)

Ó Széfa: adj hírt; Széfa: mit csinálsz?
 Ó Széfa: hadd tanuljam meg: merre vagy?
 Ó Széfa: sírsz-e; Széfa: vágysz-e még?
 Izleli-é még lelked csókomat?

Vagy vergódsz sirva s tehetetlenül
 Útált csókjától útált emberednek
 S reszketsz didergőn rád-ontott tűzén,
 Míg karjaid nyakára gémbередnek?

És így szűrik le szépséged borát:
 Rubint-pohárra méltó bűv-italt
 És ifjúságod édes, tiszta mustját
 Úgy öntöd el, mint hegedű a dalt?

S én ülök itt egy ócska kis padon;
 Oly bús vagyok, miként az elhagyottság
 S ajultan hull a két karom alá...
 Így hull a fáról le a tört s fagyott ág.

Itt ülök, elnézvé a semmiségbe
 S égek máglyámon, mint a régi szentek,
 Míg aszkéta-kín forró szomja perzsel...
 Lemondás nem volt sohase még szentebb...

Ó, hány vert-szívű űlt már itt előttem,
 Így, ön-gyászában, tenger-parton állva
 S nézvé a vízben vágyak elmerültét
 És gondolván a százszor-szép halálra.

KÉRDÉSEK

(A Széfa-ciklusból)

Ó meddig, meddig, meddig tart ez így még,
 Hogy vágyainkat kényszeríti gát
 S hogy túrnöd kell a kinnal-türt igát,
 Míg szívünkben a csók-parázs kíhamvad?

Mikor pattan már széjjel zárt bilincsed
 S meddig kavar még véghetetlen örvény;
 Kötött kötésed lelkünket gyötörvén,
 Mikor jön el, hogy véget ér a bű?

Mikor szakad már törvény-gúzsod el
S mikor lesz oldható az oldhatatlan
És lesz-e oltható az olthatatlan,
Ha húl a korty, mely szomjunkat megoltsa?

Vagy lesz-e, vár-e más, rajtad kívül:
Ajkamnak más ajk, másik kéz kezemnek,
Szívemnek más szív, kikkel átüzennek
Az életemhez vig ígéretek?

Ó, lesz-e nap, hogy csókjaink kiszállnak
Szívünkboldog, vidám röppenéssel
S elégedetten sokkal és kevéssel
Zengik az áldott élet himnuszát?

Vagy bánthatatlan lesz a bánat-út
Es vágyainkat bú-cellákba zárja
Az élet, amíg egyszer csak kitarja
A börtön-ajtót rájuk a halál?

KÉT HÉT POLITIKÁJA

KORMÁNY, ELLENZÉK ÉS KÉT MAGYAR ÁLLÁSFOGLALÁS

Irta : WEISS SÁNDOR

A kormánypárt győzött. Ugy harcolt, hogy egyszerűen kiválasztotta az ellenfeleit és csak azokkal vette fel a küzdelmet, akikkel akarta. A többit félretette. Egy néhány ember kézbe vette az államhatalmat, amely sok millió embernek az együttélésére alakult. Ez az elferdült szokás már évtizedes. Különböző elméletek szerint szükséges, hogy annak a sok millió embernek az előzetesen leszavaztatandó többsége adja át a hatalmat, mert hiszen ez volna a ma élő u. n. parlamentáris kormányrendszer elvi, jogi és másfolyan alapja. Először nyilatkozzanak meg az állam lakosai, mondja sok könyv, sok megmagokolással. Előbb átvesszük az államhatalmat, mondja a gyakorlati politikus és hidegen megcselekszi. Csak könnyebb hatalommal többséget szerezni, mint többség nélkül hatalmat. És ki veheti rossz néven eleterős és kormányzóképes párttól, ha a dolog könnyebb végét fogja meg? Az ellenzék természetesen. Azok a pártok, amelyek a kormányzóhatalomból nem kapnak részt és amelyek így mindenütt az állami életnek a kritikusai lesznek. Ők vigyáznak azokra a parlamentáris elvekre, jogokra és törvényekre, amelyeket a kormánypárt a mindennapi állampolitikai élet ezernyi nehézsége között gyakran csak tehernek érez. Az ellenzék lesz a lelkiismeret, amikor a kormánypárt a tett. Miért nem szólalt meg a lelkiismeret, amikor a kormánypárt választások nélkül és előtt már kormánypárt lett; miért ment bele a választásokba és nem demonstrált a parlamentáris államrendszernek ellenmondó előbb kinevező és azután választó sorrend ellen? Talán túlbecsülte a maga erejét. És ez áll úgy a román nemzeti pártra és a régi terület ellenzéki pártjaira, mint a magyar pártokra is. Ugy is mondhatjuk, hogy a kormánypárt nem ismerte, elképzelni sem tudta az u. n. liberális párt tett-készségét. Tény, hogy a kormánypárt választási módszere olyan meglepetés volt a romániai politika harcmezéjén, hogy jobban meglepte az ellenfeleit a fegyveres háboru gáztalálmányánál. A liberális pártnak ez a most megismert politikai fegyvere a képviselői kormányrendszer pártharcászati technikájának olyan fölényes és kételkedést nem ismerő módszere, hogy már szinte nincs tovább. Mert a képviselők kinevezése, ami ezután következhetnék, már erősen ártana a tömegek szemében is. A mai még meglep és inkább megdöbönt, mint keserűen mulattat.

Megdöbönt az ellenzék is mindenütt. A Magyar Szövetség jelöltjei visszavetése feletti első meglepetésében azt határozta, hogy az ellenzékre kell szavazni. Közös az ellenfelünk, tehát barátok vagyunk. Ez egyszerűen ajándékozás lett volna, már pedig a politikai

életben inkább vízterhes adakozások szokásosak. Vissza is vonták a határozatot, mert a megajándékozandó párt nagylelkű vízszolgáltatásra bizonyára nem tulságosan lehetett számítani. Ez lett volna az első közös politikai összeműködés román párttal. Sok helyen, ahol a magyar nemzeti kizárólagosság, tehát elzárkózottság a cselekvések vezérelve, heveskedtek e határozat ellen. Pedig ellenzék nem lehet állami életviszonylatban csak lelkiismeret. Ha tett is akar lenni, úgy az élet rákényszeríti sokszor olyan lépésekre is, — amelyeket ellenfeleinél elítél. Ez az opportunizmus. Megállapíthatjuk, hogy az első nyilvános opportunistá lépés volt magyar részről, amikor elhatározták, hogy a magyar szavazatokat a román ellenzéknek szállítják. Jó lett volna, vagy nem, eldönthetetlen. Élet volt azonban, megalkuvó, de porondra lépő, az erőket latbavetni akaró. Politika, mely a parlamentáris kormányrendszer most alkalmazott fegyverével szemben rugalmasan védekezni próbált. Ha a vízszolgáltatásokat előre kiköthették volna, talán gyümölcsöket is teremhetett volna.

Az ellenzéki párt befelé, mint csak lelkiismeret életképtelen. Igazságok állandó hangoztatása, néphangulatok ösztönös szolgálata, napi eredmények helyett inkább tapsokat eredményezhet. Tett is kell. Le kell tudni szállani úgy a mélybe, hogy a szellem fenn világitson, meg kell kavarni a politikai élet szennyes vizét úgy, hogy a pörusokba ne rágódhassék bele piszok. Grandpierre Emil is érezheti, hogy nem lehet mindig válogatni az eszközökben, amikor azt írja egy minapi vezércikkében, hogy ne szaladjunk eltérő véleményünkkel rögtön a nyilvánosság elé. Fenntartások tehát. Vajjon nem vonatkozik-e mindenkire, nem köteleznék-e első sorban a Magyar Szövetséget? Azt megértjük, ha a Szövetség pl. nem helyesli, hogy egyesek nem a Szövetségen keresztül tárgyaltak a választás nélkül kinevezett kormánnyal. De nem tárgyalt-e a Magyar Szövetség is? A Magyar Szövetségnek hallgatnia kellett volna véleményével. Oly kevés az ember, aki politikai szereplésre alkalmas és akárhogy vesszük a Magyar Szövetséget, az, hogy valaki a Szövetségen belül, vagy azon kívül, külön uton szolgálja-e annak a tömegnek az ügyét, amelyik az ő ügye is, ez inkább taktikai kérdés. Nem lehetetlenség az semmiképen, hogy a szövetségen kívül szolgálja a politikus a közös érdekeket. Egy kissé tehát várni lehet. Amíg a parlamenti tettek ideje eljött, amíg az emberek a lényegben kipróbáltattak. A Magyar Szövetség mindkét állásfoglalással sietett. Állásfoglalás pedig az is, amelyet nem tesznek sietve közhírré. A várakozás sokszor erősebben emeli a tekintélyt, mint a sietés.

Azt mondják és írják, hogy a parlamenti kormányrendszer bukófélben van. Itt az ideje. De amíg él, gyakorlati politikát, ehhez a rendszerhez kell szabni. Az angol azt mondta a németnek, hogy gázzal ölni pedig tilos. És ő is kezébe vette a gázpuskát.

A KALANDOR

Irta: MÁRAI SÁNDOR

Azt hiszem, a coup megérett, Most kellemesen fáradt vagyok. Le fogok menni az utcára, járok egyet. Atlátszó ez a délutáni ős. A természet atlátszó és közönyös, nem lehet számítani reá, de lehet bízni benne. Végig fogok menni azokon a villás utcákon, át a fasor alatt, ki a veteményes kertek felé.

Végig fogok menni ott a villás utcákon a fák alatt... most elnevettem magam. Ez a beteltség fáradtsága, a kész dolgok, érett tettek fáradtsága: nem kell megijednem ettől, ez a jó, igaz érzések közül való az életben. Ilyen a szeretkezéseket követő félórás fáradtsága. Tehát mikor végbevittünk valamit. Valami teljeset — talán ezért nevettem — igen, egyre eszembe jut, a múltkor az a kis táncosnő — mikor barátkozás után felkönyökölt s kérdezte: szereted a szerelmet?...

— Igen, — feleltem. — Néha mulattató.

Iszonyodottan nyitotta karikákra a szemét.

— Hogy mondhatasz ilyet! — suttogta. — A szerelem nem mulattató!

— A szerelem, — kereste kis agyában a szót s gyámoltalanul fejezte be: — fáj!

A szerelem — fáj. Miért nem pihenem ki magam. Néhány hét pihenés nekem s a coupnak csak használhat. Nem szabad erőszakolni a fejlődést. A dolgok törvényt hordanak magukban, a fejlődés és az élet következetes szabályait — ezeket nem szabad megérinteni. A coup készen van. Megteremttem. Én magam készen vagyok. Most óvatosan ki kell állnom az ügyekből, magára hagyni mindent s figyelni, a megkavart anyagból mi forr elő. A resultátum csak egy lehet. A képlet hibátlan.

Lefekszem és alszom egyet. Hat órakor lemegyek majd jární a fasor felé.

Nem tudok jól aludni, ez is csak fáradtság. Ébren alszom, neszelek, fölrezenek. *Kívül történik valami*: egyre figyelnem kell. Nem szeretem a szobámat. Munkához kellett ez a szoba, ebben a külvárosi házban, ebben a hiányos környezetben: most már ezt a szobát is elhagyhatom, ez jó. Nem szeretem ezt a diványt sem, amelyen délután pihenni szoktam, tisztátalan foltokkal tele ez a csíkos takaró, elgondolható élmények emlékeivel. S ezt a török párnát sem szeretem a fejem alatt, kávé-szaga van. Sokan használhatták ezt a szobát, ezeket a butorokat már. Most erőlködve az asztal felé fordítom fektemben a fejemet, az órát keresem a félhomályban s inkább eltalálom, mintsem látom, hogy hat óra lesz. Mégis aludtam hát. Micsoda zavaros képzet ez, hogy nem látom a dolgaimat tisztán? Az ablak nagy már, látom mögötte azt a vöröstéglás templomtor-

nyot s e kékes köddel belehelt eget: falon az iskolában gyermekkoromban leheltük ilyen kékes köddel be az ablaküveget. Szemben lámpákat gyújtogatnak a lakásokban. Ott egy petroleumlámpa fehér gömbje körül ülnek az asztalnál, ott szemben. Kövér férfi ül ingujjban az asztalfőn, kopasz fejét néha kiemeli az ujságlapból. Sovány, fekete asszony jön és megy az asztal körül. Ezek, ott, élnek.

Fentről hallom a villamost. Valami csenget. *En vagyok ezen a diványon itt. Kérlek, légy nyugodtabb. Kedves fiam. Végy egy darab fát, azt rántsd, egy sétatobot végy a kezedbe s hajltsd a térdeden és rántsd, míg elpattan. Mosd meg otkolónnal a homlokodat. Tarts ki. Ne hagyj alább, talán csak napokról van már szó, húzd föl a válladat, a fogaidat harapd össze, az izmaidat feszítsed. A nyomás irtózatossá igen. De ha eddig bírtad. Ez atmoszférikus nyomás, ez a sok ember lehellete, akik itt összecsoportosulva lélegzenek, négy millió ember horzsolódása, kipárolgása, szaga, érdeke, ténye. Négy millió ember mozgása itt körülötted. Maradj csöndes, nyugodt. Allj föl, menj lábujjhegyen néhány lépést, csukd be a szobád ajtaját. Így. Most egyedül vagy. Az ott az asztal, a szekrény. Ezek ismernek már, ismerősök. Künn történt valami, ne figyelj most erre. Künn — a klubokban szállingóznak a játékosok, a nők találkára öltöznek, a színházakban gyújtják a lámpákat, a börzések állnak a telefon előtt — a pénztárakban pénz fekszik — Mi közöd neked ehhez? Künn vonatok indulnak (most Zürich, Jena, Páris, Bécs, Amerika. Kairó, Buenos-Ayres felé — mi közöd neked ehhez? Hadd induljanak. Künn történik valami — s te fekszel itt a diványodon, ennyi az egész. Be vagy fogva millió kis járomba. Millió kis érdeke igájába, pénz, nő, véletlen, öröm, kény, bukás kis igájába. Ne bánd, mit bánd. Hiszen a képlet tökéletes. A képletlen nem eshet hiba.*

A tézis. Csak elő kell vened a tézist és megnyugszol. Te ember vagy, tehát jogod van élni.

Mégis el kellene mennem járnom egyet. Valami irtózatossá nyomás szántja itt a mellemet. Szűk ez a szoba, rossz a levegője. A világ nagy és az emberek idegenek. Nem lehet bízni senkiben. A világ telve van ismeretlen, utvesztő ösvényekkel, ha elindulsz az egyikben, sohasem tudhatod, hová érkezel meg. A világ meglepődések sorozata, minden read vár, Afrikában leopárdok ólalkodnak read a cserjék mögül s a villamos itt egy kanyarodásnál minden pillanatban elüthet. Vagy egy autó. Vagy egy ember éjszaka, ha viszed magadat haza. Egyre mentened kell magadat. Mert egyre támadnak. És nem félek az ítélettől. De most egyre nyilvánvalóbb lesz nekem, hogy engem egyre támadnak, sokan vagyunk s a többiek sajnálják tőlem a kenyeret, amit eszem, a ruhámat, mert nem az övék. Ha volt egy örööm az életben, azt bizonyára sajnálja valaki tőlem. Kevés az oxigén ebben a városban, mert sokan lélegzünk itt, a levegőt is sajnálják, úgy gondolatban, biztosan. Ha egyszer elcsodálkoztam valami teljesen általános tárgyon, egy fán, amihez mindenkinek köze lehet — ezt az én csodálkozásomat bizonytalannal sajnálja tőlem valaki. Tehát becsukod az ajtót. *Ű vigyázva, vigyázva jársz. Ahogy kártyánál*

óvatosan összefekteted a lapokat, amiket isten egy bankár kezén át neked át juttat, ezt a sorsot két kártyalap jelzésében s óvatosan bontod elő a semmiből őket, ahogy isten összeillesztette a sorsodat: ezzel a mozdulattal nyulj az emberekhez is ezután. Mindenhez nagyon óvatosan. Gondold csak meg. Végy tenyérbe minden szót, jelt, tárgyat, képzetet s bontsd lassan szét őket, mert ha eléd kerültek, úgy mind sorsoddal vannak ezek tele — az egész világ a te sorsoddal van tele, vigyázz!

Bár a gyűrű tökéletes. Bár minden láncszemet te kovácsoltál sajátkezűleg össze, ott az imádságok homálya minden láncszem. Az utolsó szem hiányzik még, valami ember ott a Bántágon egy falusi házban, ő az utolsó szem, a fenség balkáni jószágigazgatója. Ez az ember az utolsó láncszem a gyűrűben. Az ügynök holnapra jelentheti már a nevét. Itt a telefonon minden pillanatban berregni kezdet s jelentheti egy ember nevét, ki a Bántágon valahol egy falusi házban ül most és pipázik. Irtózatos — ha meggondolod, hehe, hogy van még egy idegen ember a világon. Nem ismered, milyen anyagból van, kibírja-e a szoritást, ha köréje csattan a gyűrű s kényszeríti, hogy beolvadjon láncszemnek a gyűrűbe. Hohó, barátom, ott a Bántában, vigyázz! Te pipázol és nem sejtessz semmit, de én már tudok rólad, bennem már megfogant valami csíra, már bontakozól bennem, már előnyöm van. A tájat is ismerem körülötted, az én tájamat, a fekete bánáti földet, azt a zsíros, mérges egészséget a tájban. A számtan erősebb, mint a ti paraszt erőtök ott a szülőföldemen, barátaim és rokonaim. Ti még nem tudjátok s ballagtok nagy csizmaítokban a sáros dülökön haza most ebben az órában, de én már tudom, hogy mi lesz veletek, ha ezzel a kezemmel itt, ezzel a sárga kezemmel egy sürgönyt nyujtok be egyszer egy postahivataltal rácsán. Hogy egy óra múlva egy egyenruhás ember a fejéhez fog kapni egy íróasztalnál s bambán fölhorokan: újj! Hogy hivatalnokok három országon át a táviróknál hangtalanul merednek maguk elé néhány Mörsejelre, a hivatali titok esküpecsétje a szájukon s egy féktelen áá! — csodálkozás a gyomrukban... S hogy két óra múlva egy finom ősz úr Párisban otthagyja az operaelőadást, kísiet a páholyból, autóba veti magát s a külügyminisztérium felé vágat. S egy határszéli garnizonban egy fiatal hadnagy rapportra hivatja össze az őrmestereket s leadja a parancsot, 300 ember éjjeli kettőkor elindul... S bankárok kezdenek telefonálni Amsterdamban, Londonban, Berlinben. Bőr, zab, fegyver, posztó, fogják ordítani. S egy másik bankár visszaordít majd Moszkvából Budapestre: főzelék-konzerv ab Pétervár 3:1. S ujságírók diktálnak és a nyomdáknak elindulnak a gépek. S egy elfüggönyözött teremben orvosok, lakájok, diplomaták, katonák, krétafehér arccal tolonganak egy szétbontott ágy körül, melynek aranykoronás baldachinja alatt egy szakállas fiatal férfi fekszik s a halántékából csorog a vér.

És én — ember vagyok és jogom van élni.

Én megfogom várni, amíg hív. És akkor — akkor nem megyek el — akkor úgy megyek el, úgy fogom meg, a nem is szép,

rövidujjú kezénél fogom meg és megcsavarom, hogy az arca, az a fehér, nem is szép, tömpeorrú szláv arca, a hosszú, bágyadt szája, a két ravasz, fényes, fekete szeme hangtalanul fog ordítani a fájdalomtól — és így csavarom térdre és így bukom én is térdre eléje és így fogjuk térdelve nézni egymást. Hallani fogjuk, ahogy ver a szívünk. Hallani fogjuk a távirógépek kopogását köröskörül Európában. Én nem fogok szólni egy szót sem. Ez lesz a szerelmi valómásom, amit ő hallani fog, hogy százezer távirógép egyszerre kopogni tud miatta a világban. S mi egészen csöndesen leszünk.

Én lemegek most az utcára.

Hét óra.

Ilyenkor indul már az operába.

Talán gondosabban kellene ápolnom az arcbőrömet, el kellene esetleg utaznom Brüsszelbe, d'Albini adott egy címet, egy brüsszeli magánintézet címét, ahol két hét alatt fiatal lányok arcbőrét ültetik át az arcra — évekig eltart s utánozhatatlan. Tegnap este szünetközben egy pillanatra mereven nézte a profilomat s én úgy tettem, mintha nem érezném ezt a nézést, összehúzott szemmel nézte a profilomat s aztán lassan elfordította a fejét. Három erős ránc ül a szemem arkában a halántékom felé, bizonynyal ezt nézte. S tegnap este hamuszürke volt a homlokom is és hamuszürke gyűrű volt a szemem alatt. Ezt D'Albininál láttam később, két óra felé, amikor fölmentem hozzá. Éjjel két óra lehetett, félhárom. D'Albini akkor kelt fel, játékhoz öltözködött, csipkeingben ült egy tükör előtt gyertyák között s a haját festette. Az ő arcüre üde volt, fiatal, pedig a haja ősz már. Néztem mögötte a gyertyák fényében az arcomat. Szürke voltam, mint az egynapos halottak. Ő is észrevette.

— Ön öregszik, — így mondta.

— Rossz napom van, — mondtam. S hogy eltereljem a beszélgetést: a jószágigazgató nevét még ma sem kaptam meg, képzelje.

D'Albini majom. Szép, könnyed, őszülő majom, akiben nem lehet bízni, nem lehet számítani rá. Néha az az érzésem, hiba volt hónapok előtt belevennem őt a coupba. Igaz, hogy ő csak az üzleti részről tud — de nem lehet bízni benne, hisz s gyerekes, mint egy cocotte. A száját ronggyal húzta végig, kedvtelve hátrahajolt a tükör előtt, egy gyertyatartót félkarral maga elé emel s így vizsgálta megvilágított oldalt hajlott fejét. A száját csücsörítette, majd eszenciákkal kente be az arcát. Azután frakkba öltözött — jól öltözködött ez a cocotte. Új frakkot kellene talán csináltatnom — csak ott vettem észre D'Albinál, hogy a frakkom szabása divatmúlt már. Mikor a tükör előtt állt s a füzőjét füzte csipkés ingmelle alá, halkan füttyült s visszanevetett a tükörből reám.

— Azt mondják, nem is grófnő, — mondta. — S az egész mese a nagyhercegről, számüzetésről, legyilkolt családról — hazugság, kék pára, kedvesem. Ajánlom, hogy vigyázzon.

A nevét nem merete kimondani, de a szemem elárulhatott valamit, mert elhallgatott s halkán tovább füttyült; majd ezzel is felhagyott. Mikor végzett az öltözködéssel, helyet mutatott és meghajolt.

Vegyek részt a reggelijében, kért. Diner, soupér, ahogy tetszik: nyers hus, tojás, sajt. Ilyenkor hideg vízben fürdök, játék előtt erőteljes ételeket vesz magához. Csak félnegyre megy be a clubba, mikor már mindenki az idegein táncol. Aztán megadta a brüsszeli magaintézet címét s körülményesen elmagyarázta az eljárást.

— Az argentiniai hölgy — emlékszik? Ő is ott járt! — Mosolygott. — Figyeljen ide: csodálatos, amit tud. Itt volt fent. Indián parfümjei vannak — hallott már ilyet? A seance nem is volt több, csak ennyi — figyeljen — ott ült, az ön helyén s én itt, szemközt vele. Teljes tolettben, kalapban, keztyűben mindvégig. Én capeben — nem engedte a keztyűmet sem levetnem — a megállapodás az volt, hogy a kocsi vár lenn s három percig marad fenn nálam, aztán haza kísérem. Így ülünk — lapos, keskeny fakazettát vesz elő, egy primitív etűt, színes és olcsó faragásokkal — indián munka — mutatja. Várok — fölnyitja, hét apró rész — flacon. — Átnyújtja az egyiket — megszagolom — s a másikat, — és így — egyre gyorsuló sorban, — a hetet egymásután. Azt hittem, hogy játszik velem. Mint egy részeg, mint egy gyermek, úgy ültem itt — hét állat — hét ölelés, — hét üzenete valami ismeretlen nép szenvedélyének. Tompán zúgó fülem hallotta a messziből a hangját — ez egy beteg indián szolga volt, aki ezeket adta — nézze — meg kellett engedjem értök, hogy a mellbimbómat leharapja, csak ennyit. — S láttam, ahogy egy pillanatra elhuzza kebléről a csipkéket s a vakító fehér mellén egy éktelen barna forradás — Egy fogsor félköre. — Aztán, még kábultan s erőtlenül kikisértem, — hideg tagokkal, mereven ment mellettem — a kocsiába bezállott s nem nyújtotta a kezét.

Három nagy szelet nyers hust evett meg. Irigylem ezt az embert az étvágyáért. Három hete minden éjszaka nyer. — Irni fogok ma éjjel Brüsszelbe.

D'Albini erkölcstelen ember — mondta ma Sz. — s haragosan nézett reám. Mikor haragosan néz, olyan az arca, mint egy hollandi képen egy szülő-nő fájdalmas csodálkozó torzult képe — Párisban láttam egy műkereskedőnél. Ő nem tud kevésse haragudni, felületesen haragudni, nagyon haragudni. Ő mindent abszolúton csinál — a fogalom teljes végletében bugygyan elő belőle — minden konzekvenciájával a ténynek. Ő minden konzekvenciával haragszik, örül és szeret — ő nem tud nagyon szeretni, ő csak szeret — minden konzekvenciával. Azt mondta, D'Albini erkölcstelen — én nem tudtam válaszolni neki — s hallgattunk egész este. Fenn Tosca volt — ez az édes, sűrű, állati szenvedély — téboly és szenvedés — a fájdalomról ez a zene.

Én nem tudok válaszolni neki. Ha így néz, ilyen torzult kifejezésével a szenvedélynek, mint a szülő nő a hollandi képen, s elcsunyu az arca a meggyőződéstől, elveszti az arcát, csak a harag egy jegye lesz az arca, orr, száj, szem homlok csak eszközök a harag kifejezésére — mit hozhatok föl ez ellen, micsoda érveket? Nem szólhatok. Én nem értek ehhez — ezek a szlávok mindennek a végén, minden emberben az istent keresik, vagy az isten földi jelét a dolgokban, az erkölcsöt — Én szeretném megmondani neki, hogy

szegény élvező állat vagyok. Ki az Erkölcstelen ember — D'Albini? És én? Ki segít rajtam? Az élet erőszakos és cselekvéseink gonoszak, igen. De ez mind lényegtelen, szláv fecsegés csak. Ilyeneken — ha ilyenek erősebben érnek egy emberhez, — ilyeneken el lehet bukni. Itt is támadnak. Résen kellennem. Én megfogom mondani neki, hogy körülményeim nem engednek istennel törődni — nekem emberekkel kel törődnöm s ez nagyon fárasztó. Én néha úgy érzem, szinte beleöregedtem ebbe.

Én néha úgy érzem, hogy nem vagyok egyedül, ha bekulcsolom az ajtómat, akkor sem vagyok egyedül, valaki van velem, aki fontosabb, mint én, X. úr, célokkal és bizonytalan rendeltetéssel — valaki, akiért felelős vagyok. Ezt a valakit meg kell keresnem egyszer. Ezért el fog kelleni utaznom egyszer, hogy meglegyeljem. Valahol elvesztettem elhagytam... nem tudom. Milyen jelmezben maradhatott el, milyen koru volt — valami vasuti fülkében maradt el, sapkásan shawllal a nyakában, ahogy tízennyolc éves koromban Párisba utaztam, — vagy urinadrágos fekete magyar parasztfiu ez ott a Bánáton, tízennégy esztendőös fiu, aki este fölmászik a kutágasra s onnan kémlel a városi ut felé — vagy egy fáradt harmincéves férfi Londonban egy negyedemeleti szobában, foglalkozás nélküli és névtelen, aki mozdulatlanul fekszik napokon át az ágyon s egy képtelen coup-on törí a fejét — és száz ilyen jelmez közül az egyikben elmaradt tőlem az igazi. Ezt kellene megkeresnem. Ezt kellene bemutatnom neki — s én akkor el is mehetnék. Erre ő ránevetne, ezt vállalná — azzal a nevetéssel és elfogadással, ahogy ő csinálja — minden konzekvenciával. Az a nevetés, ha egyszer úgy nevetne rám — mit mondott az a színészlány — fájna?

Most hogy minden készen van, hogy készen vagyok az életemmel s tető alá hozhatom a munkámat — húsz éve most először, eszembe jutott megint az anyám. Ezen... ezen megdöbbenem. Mindig visszatérnénk — a végén a forráshoz? Ez az egész út... körbe megy? Ez félelmes lenne; de úgy jött a multkor a félhomályban felém az anyám, hajlott, meggörnyedt vén paraszttasszony, este jött a temető melletti sövényen a falunkban, sarló volt a karján s egy köteg kéve a hátán — a házban ültünk Sz.-l s a Brandenburger-tér környékén lehettünk — mintha Tiergarten fái közül jött volna elő, olyan volt nekem. Az autók túlköltek — az volt az érzésem, haza kellene utaznom egy napra a falunkba s megkérdezni az anyámat — ha él még. Talán ő tudja. Talán ő tudja — mi történt velem. Hol maradt el tőlem az a másik — akit ő velem együtt indított útnak. Sz. a karomra tette a kezét s fölriadtam: igaz-e, hogy D'Albini hívtasos játékos? kérdezte: és tovább: hogy gyökeréig romlott, mindenre képes ember — kalandor? — mindezt olyan hangan, ahogy egy gyerek unszol egy felnőtten. Miért épen D'Albiniról — nevetéses ez. Tűnődtem, megmondjam-e neki, hogy D'Albini fűzi magát, festi a haját, rouget használ s Brüsszelben csináltatta az arcbőrét — de aztán hallgattam inkább.

Az ügynök telefonált ma reggel. Hát Ivanovics. Most sokkal nyugodtabb vagyok. A világon másfélmilliárd ember él, s az én emberem, akivel nekem birkóznom kell, a fenség balkáni jószágigazgatója, másfélmilliárd ember közül Ivanovics, a vörös Ivanovics, harmadik padszélő, az osztály számara, az érsek törvénytelen fia. A kancsal, vörös Ivanovics, akit nyolc éven át vertem. Aki nyolc éven át nyisszeni nem mert a kezem alatt és gyűlött — most a végén megtartjuk az utolsó meccset. Sokkal nyugodtabb vagyok, felfrissültem. Most két napig dolgozom még, átszámolok mindent s csütörtökön leutazom a Bánátba. Ugylátszik... mégis körbe megy minden. Az én köröm elég nagy volt — Pétervár, Páris, London, Kostantinápoly, Berlin után egy bánati faluba kell visszamennem — ez nagyon érdekes lesz. Miféle fog tehetni Ivanovics? Neki nem adhatok pénzt — meg fog kellenni újra vernem. Ivanovicsot rendelte nekem elsőül és utolsóul az élet s ezt ő tudja és nem is fog ellenkezni. —

Milyen jó az élet. Allok a dolgok sodrában, s a világ úszik rajtam át s langyos és hideg hullámokkal megérint. Az életem készen van. A kóup készen van. A tézisen nem eshetett hiba. Én ember vagyok és jogom van élni. Én boldog leszek, mert erőszakot tettem az életen. Sz. nevetni fog hideglelősen, ha szétbontom előtte a coupt — s én nekiaodom az életemet, Ivanovics életét, száz sas és véletlen életét kiterítem előtte nászajándékul és elmondom neki: te szláv! egy ember és kitanulhatja az isten mesterségét — nézd! —

* * *

Ma délután megfojtottam D'Albínit. Most van még két óra időm, egy óráam van, rendezni a jegyzeteimet s egy másik óráam, összecsomagolni a legszükségesebbeket s elérni a bazeli gyorsat. Reggelre Zürichben leszek. Meg kellene keresnem — meg kell keresnem magamat, magamat, aki vagyok, aki az anyám öléből kiszakadtam a földre, valami rendeléssel, minék az értelmét nem tudom már. Hazamegyek és megkeresem magamat — megkérdem az anyámat, miért szült — hiszen neki tudnia kell. Miért szült ide, fajok, osztályok, cselekvések, tárgyak közé, miért szült asszonyok és vasutak, hotelék és szenvedélyek, kosztümök és mozdulatok közé — miért vagyok itt, mi a dolgom ebben a nagy üzemben — hiszen nem lehet az a dolgom, hogy megfojtsak egy olaszt, aki egy szláv nőt megölelt ma délután egy bérelt lakásban — nem lehet az a dolgom, hogy órák hosszat üljek egy kapu előtt egy kocsiban s egy elfüggönyözött ablakon át lessem, ahogy egy férfi kiszáll egy közepes természetű szláv nővel egy kocsiból s bemegy a kapuba — s fönn az emeleten egy ablak mögött összehull a függöny s fény lobban föl — s egy árnyék lassan elmegy a függöny mögött — s kiszálljak a kocsiból és lábujjhegyen fölmenjek egy félhomályos lépcsőn s becsengetsek egy ajtón egyszer, aztán még egyszer, aztán karomra csavarjam a capet s benyomjam az üveget — s benyomjam az ajtót s bemerem a szobába lábujjhegyen s egy térdelő férfi nyakára rászoritok a két kezemet s figyeljem, ahogy újjaim alatt megvonaglik egy

befűzött férfitest — s a nő szláv arca, ez a csúnya, csontos arc olyan az iszonyattól, mint egy szülő nő arca egy holland festményen — s fölemeli a két kezét s így tartja némán — s nekem vigyorognom kell, mintha biztatni akarnám, hogy ne ijedjen meg nagyon szegényke, s hallom a hangomat, ahogy mondom neki: még egy perc, mindjárt készen lesz — s érzem, hogy a test nem vergődik már a kezem alatt: és a nő ezt mondta: Ön most gyilkolt — isten legyen Önnek irgalmas! — s én tudtam, hogy ez a ványadt férfitest most már örökké közöttünk fog feküdni, mi ketten nem szoríthatjuk többé a testünket egymáshoz, mert D'Albini közénk fekszik azonnal — s hogy meggyőzzem mégis, bár magam is tudtam, hogy reménytelen amit csinálok, elővettem a zsebkendőmet, megnyaloztam s dörzsölni kezdtem D'Albini két arcát s mutattam: de hiszen ő festette magát, nézze csak, rouge-al festette az arcát. — Ez mind nem lehet a dolgom. — Vagy mégis, ennek mind így kellett lenni — hogy Sz. felálljon és átlépi D'Albinin s kivegye a zsebkendőt a kezemből s a két rövidűjű, nem is szép kezével átfogja a nyakamat s a száját, ezt a nem is szép, hosszú száját közelhozza az arcom elé — és megcsókoljon egészen könnyen és hűvösen — és azt mondja, menj és szenvedj és ha nem bírodmaid el, hívjál engemet is segíteni fogok neked —

— én nem utazom Svájcba — ki elől meneküljek? Én hazamegyek Bánátba és megkérdem az anyámat, minek szült a világra?

* * *

Itt mindig ilyen csönd van, ebben szobában, s harminc év előtt is ez a szag volt ebben a szobában, a kemence szaga, sült kenyér szaga, almaszag és izzadság szaga — s hallom ketgyegni az órát s szuszogni ott a padlón az anyámat — s künn néha ugatnak a kutyák. Most könnyű a szívem és nyugodt. Most úgy fekszem itt, mint harminc év előtt — most újra látok mindent, a földek ismerős színeit, ahogy megjöttem délután, a szilfákat, az anyám házat itt szemben a temetővel — Ivanovics jóságos, zavart pislogását, ahogy pipával a kezében elém jött az urasági lak tornácáról s köszöntött — elgondolkozott, pislogott, az orrát túrta mint harminc év előtt — s hogyne, lehetsz te gazdász nálam, mondta, — és borral kínál. —

— Az anyám nem tudott felelni — ő egészen vén már és nem emlékszik semmire. Csak a ruhámat tapogatta, közelhajolt hozzá s úgy nézte, mert rossz a szeme:

Ezt a nadrágot hol vetted? — kérdezte.

Utánagondoltam: Lyonban; feleltem.

— Úgy-úgy; mondta: Mikor elmentél, egészen más nadrág volt.

Holnap ki fogja keresni az apám ruháit s nekem adja. Pulisz-kát fog főzni ebédre. Én megadom magam.

ISTEN TENYERÉN

— Regény —

Irta: BALÁZS BÉLA

(16)

— Jössz-e velem mulatni?

— Megyek — mondom. És beültünk egy páholyba, lehúztuk a függönyt és ittunk és énekeltünk és fogdosott és csókolt és én hagytam magam. Ugyis levetem, úgyis szennyesbe dobom Ilonát, Ilonát a drágát a szennyesbe dobjuk. Aztán emlékszem, hogy cipélt le a lépcsőn. Most eljössz hozzám — mondta. Hogyne mennék — mondom. — Ha Béla azt hiszi, hát legyen neki igaza. Ugyis a szennyesbe dobjuk. Holnap reggel jó friss hideg lesz a Duna. És örültem, hogy nem egy guszthusos csinos huszártiszt, hanem egy ilyen kövér zsíros disznó. Így kell, ez kell! A szennyesbe vele! De ne menjünk ki ezen a kapun. Féltem, hogy a János inas a bundával mégis erősebb lesz. Kiszöktünk a János elől egy mellékkapun.

Aztán fönn voltam a Salgó lakásán. Már a dívánon feküdtem félíg meztelenül. Akkor Salgó megállt a dívány előtt és letérdelt és elkezdett franciául beszélni, gyönyörű tökéletes franciasággal, zagyva, részeg dolgokat. Hogy ne féljek, ő tudja, hogy nem szeretem, de az nem baj, az úgy is csak álom, az egész élet csak álom, ce n'est qu'un jeu poétique! És a könnyek csurogtak le sápadt, puffadt, téztás arcán. Felültem a díványon.

— Salgó — mondom, — te voltál az, aki négy évvel ezelőtt egyszer utánam jöttél az Andrássy-úton?

Salgó nem felelt, csak sirt.

— Salgó, — mondom, — te engem szeretsz?

Nem felelt csak sirt. Akkor már én is sirtam és felkeltem és felöltöztem. Aztán odamentem hozzá, mert még mindig ott térdepelt.

— Ne haragudj Salgó — mondtam. — Nem lehet. Én piszkot akartam. De te nem vagy piszok.

Lehajoltam és megcsókoltam a haját. Emlékszem a pomádészagra. Ő csak térdepelt és sirt. Isten veled — mondtam és elmentem.

Mikor a lépcsőn lejtöttem, azt számítottam, hogy merre kell mennem a Dunához. Revolver vagy mérég jobb lett volna, de hát nem volt. Jó lesz a Duna is. Csak mi van közelebb, a Margithid vagy a Lánchid? Mert körülbelül egyforma messze voltak. Mikor kiléptem az utcára, már reggel volt. Csunya vízes reggel. Esett az eső. Az ajtó előtt ott állt a Szentgyörgyi kocsija Aliceval és János tartotta a bundát. És én beszálltam a kocsiba. Ha nem esett volna az eső, nem szálltam volna be. De ernyő nélkül, estélyi ruhában gyalog olyan messzire menni, arra nem volt energiám. Beszálltam. Pedig éreztem, hogy most nem haza fog vinni a kocsit. János felült a kocsis mellé a bakra és vágtatva hajtottuk el. Dálben itt a kas-

télyban szedték le a kocsiról Szentgyörgyi és Szlavekné Aludtam.

És harmadnapra Béla föbelötte magát. Nem élte túl, amit látott.

Csak emlékeznek rá, hogy mit csináltam. És ha akkor visszahívtam volna, még minden jóra fordult volna. Dacból öltem meg. De ne gondold, hogy én gyávaságból élek még. De Bója akkor itt volt a kastélyban és sokat beszélünk. Azt mondta, hogy ők mind elfogják felejtetni a Bélát, mert csak én bennem él igazán elevenen (és megmagyarázta, hogy ez is élet.) Ha megölöm magamat, mondta, akkor fog Béla igazán megszűnni. Nem akarom-e inkább őrizni őt, amíg lehet. Igent mondtam, de élni mégsem akarok. Öreg akarok lenni. Itt maradok a kolostorban Szentgyörgyivel és öreg leszek. És levágtam a hajam és fehér parókat vettem és pápaszemet. És így élek itt, mert nem akarom még egyszer megölni, ha egyszer már megöltem. És én tudom őt. De ő avval halt meg, hogy én egy ocsmány ríma vagyok!...

A grófnő csendesen felzokogott. Klára fölébe hajolt, mintha mondani akarna neki valamit, de nem szólt. Keskeny magas homloka világított a holdfényben és az éles ránc a szemöldökei között olyan volt, mint egy hajszáltrepedés tejfehér porcellánon. A szeméit és halántékának finom horpadását puha kék árnyék mélyítette.

— Nem te ölted meg — szólalt meg végre csendes, erős hangon. — Ha okozta valaki Béla halálát, én okoztam.

— Te, Klára — rémült fel a grófnő. — Nem igaz.

— De igen. Majd elmondom. És Béla mikor meghalt, tudta, hogy te ki vagy és mindent értett.

A grófnő felugrott: — Mért... hogy... honnan tudod te ezt? Mert beszéltem vele.

— Klára! — kiáltott a grófnő elszorult torokból összekulcsolt kezekkel.

— Másnap az újságok tele voltak a te eltűnéssel — kezdett Klára csendesen beszélni. — Egy elzüllött énekesnő öngyilkosságáról írtak. Egészen biztosra vették. Ugy látszik Salgónak mondtál valamit a szándékról, mert a rendőrségen azt vallotta. Mikor az újságot olvastam, rögtön felmentem Bélához. Az anyjával volt együtt. Sternbergnek az ölében tartotta, mint egy pólyást és beszélt neki: Hogy ne gondoljon többet rád, hogy te beteg és teljesen züllött rossz nőszemély voltál, aki csak játszott vele. Erre megmondtam, hogy ezt nem hiszem. Lehet, hogy beteg voltál, de nem rossz és nem igazán züllött, csak nagyon szerencsétlen és hogy mégis olyan, amilyennek Béla lát. (A kaszinóbeli esetről nem tudtam. Nem tudtam, hogy akkor már másképp látott.) Mikor ezt mondtam, Béla szó nélkül kiment a szobából. Aztán borzasztó jelenetem volt Sternbergnével, aki magánkívül volt és elmondott szívtelennek, kegyetlennek, komisznak, örültnek. Én meg azt feleltem neki, hogy nagyobb kegyetlenség és bűn Béla hitét elvenni, csak azért, hogy ne búsuljon. Hogy többet veszítene vele, mint amennyit Nyári Ilona eleven személyével veszített. (Mondom, nem tudtam, hogy akkor már elvesztette ezt a hitet. A kaszinói jelenetről nem tudtam.) Délután feljött hozzám Béla és

sokáig beszélünk. Elmondott mindent. Egész szerelmét kezdettől fogva. De az utolsó találkozásról a kaszinóban egy szót sem szólt. Avval ment el, hogy most jobban tudja, mint valaha, hogy te mégis az ő álmainak tiszta asszonya voltál. Nagyon komor volt, és szó-rakozott, de nyugodt. Nekem másnap el kellett utaznom.

Igy volt Ilona. Ha valaki okozta a halálát, hát én voltam. Mert akaratlanul azt mondtam meg neki, hogy idő előtt elejtett téged, mert kishitű volt. És elutaznom sem szabadott volna. De Kálmánhoz, a férjemhez kellett mennem, akinek szintén az életéről volt szó akkor. Mindig választani kell. És azóta beláttam, hogy Sternbergnének igaza volt. Mert ha nem maradtam Bélával végig és nem tudtam belőle kiszedni mindent, elkezdenem se szabadott volna talán. Különben ezt még nem tudom.

Klára végigsímitott a homlokán és a balkon faragott kőkorlátjához lépett. Odalenn a kerek tulipánmező derengett és a két rop-pant gesztenyefa a kapu két oldalán, tömött nagy koronáit mint két obelisztk nyújtotta fel a holdvilág végtelen ezüst sivatagában. A kerítésen túl látszott a Budapest felé vezető út.

A grófnő sokáig állt Klára háta mögött ziháló mellett, az arcát két tenyerébe rejtve. Aztán odalépett hozzá és homlokát a vállára hajtotta. — Most megint fiatal leszek — mondta. — És az leszek, akinek Béla látott.

Még sokáig beszélgetett a két krinolinós, puderes frizurájú asszony a holdas balkonon.

— Gyerünk Jánoshoz — mondotta azután a grófnő lágyan és kisírt és megbékélt gyerekhangján.

És a két asszony egymást kézenfogva bement.

A nagy fraise rokokóterem már üres volt. Néhány gyertyacsonk égett még az egyik sarokban, ahol egy-egy nagyot lobbanva felriasztotta a mennyezet sötétjében alvó olympusi pásztorokat. A két krinolinós asszony egymást kezét fogva lassan némán ment keresztül az elhagyott termen. A szomszéd szobából szenvedélyes, vad férfibeszed lármája hallatszott be.

Mikor kinyitották az ajtót, mintha sűrű, fullasztó fehér felhőbe léptek volna, olyan vastagon állt a kis szobában a dohányfüst. A fehér felhőben félig elmosódva, ott látták a megmaradt társaságot egy nagy fekete asztal körül állni. Ott volt a körorvos a feleségével. Szluha bárónő és a kis pocakos copfos szomszéd földbirtokos. Néma, mozdulatlan figyelemmel álltak az asztal körül, mint izgatott gibicek egy játéknak, mely halálosan nagy tétekben megy. A nagy kerek asztal körül ültek a játékosok négyen. A fényes fekete asztallapon karjuk könyökkel összeért a tükröződő karokkal. Négyen voltak. Két beretváltarcu allongeparókákban. A gróf és János. És két vastagbajszú, szalagos copfokkal, akár valami porosz-rokokókorbeli katonái a nagy Kurfürstnek. Bója és Schneider Henrik. Ok négyen ültek az asztal körül nagy tajtékpipákkal a kezükben és az asztalon bor volt.

Mikor a két asszony észrevétlenül a fehér füstfelhőbe lépett,

épen Schneider Henrik rekedt, nyers hangja hallatszott. Ököllet verte a nagy fekete asztalt (alulról a tükröző ököl ütött mindig vissza). A homloka körül merev csigákban süített fehér paróka a feketekarimás nagy pápaszem és a remegő hegyes kecskeszakáll borzasztó figurát csinált belőle.

— Vagy lélek vagy munka! Vagy lélek vagy munka — ordította, minden mondat után nagyot csapva az asztalra, hogy a korsók és a poharak csörögtek és kemény felfelé görbülő copfja billegett. — Vagy lélek vagy munka! Gustave Flaubert hét évig dolgozott egy regényen, mely egy életérzés kifejezése volt, lelke egy stádiumának kifejezése, lelke egy pillanatának kifejezése. Azt hiszi édes jó, drága fiatalember, hogy Flaubert lelke magától állt meg azon az egy ponton? Nem, drága fiatalember. Flaubert torkon fogta a saját lelkét és azt mondta stopp! Itt maradsz, nem fejlődsz tovább, itt maradsz hét évig egy helyben, amíg ezt a munkát el nem végezzük. Ez öngyilkosság, igenis öngyilkosság. A lélek beleöli magát a munkájába. Mert vagy lélek vagy munka. Mert vagy a regényünket csináljuk, vagy a lelkünket csináljuk! Vagy kifelé dolgozunk, vagy befelé. A szentek azok befelé dolgoztak. A szentek azok kimentek a sivatagba és ott is egy cellába bujtak, annak is bezárták az ajtaját és befelé dolgoztak a lelkükön. De egyik sem élt! Érti? Mind a kettő kizárta az életét. Az egyik a dolgozószobájából, a másik a cellájából nem élt. Mert élni nem lehet. Érti!? Csak az állatok élnek, csak a léha dísznók élnek, akik mindenhez hozzányúlnak és semmit meg nem fognak, mindenbe belemásznak és semmit se csinálnak végig! És akik élnek, azok voltaképp nem élnek, mert soha sem élnek a teljeseget, az abszolút realitást!

— De ez a teljesedés nem lehet igaz teljesedés — csengett bele János izgatott remegő hangja — Ez mindig csak részleteljesedés lehet. Hiszen nincs az a nagy dolgozószoba és nincs az a nagy cella, amibe minden beletérjen. Valami mindig kimarad, mint pedig szinte hozzám tartozik. Lehet teljesedni öncsonkítás árán? Még a cellában is csak az egyik lelkemet fejleszthetem végig. És a többivel mi lesz? Van istennek valami nagy szemétdombja ahová összesöpri a lélek hulladékokat? Teljesedése csak az egésznek lehet. Ez az egész mégis csak az élet. Az egyes munkák, dolgok, emberek, mögött valahol van az ő közös egészük az életben. Azt nem lehet kidolgozni, avval csak találkozni lehet egyszer egy órában. Ki kell menni az életbe és várni, hogy valahol találkozzunk vele.

— Héhehehe — nevetett Schneider epésen — Héhehe. Jó ez az Isten szemétdombja! Vigyázzon fiatalember, hogy mindenestől rá ne kerüljön, maga aranyos lélek hulladék! Keresni az egészet! Jól De merre? Jobbra vagy balra? Mert egy kis technikai nehézség van itt. Mert az életben egyelőre csak az egyes dolgok láthatók és ha az egyik felé fordul, ha igazán feléje fordul, a többi a háta mögé kerül; mintha csak a cellából zárta volna ki, és ha forgolódik, mint a kutya, mikor csunyítani akar, akkor minden a háta mögött lesz és minden a szemétdombra kerül magával együtt.

— De amihez egyszer odafordultam, attól nem fordulhatok többet el! Az belém költözik és azt minden új fordulásommal magammal viszem.

— Hop — csapott az asztalra Schneider. — Megállni! mit nevez maga odafordulásnak?

— Hogy teljesen és fenntartás nélkül átengedem magam.

— Mit nevez maga teljes és fenntartás nélkül átengedésnek?

— Hát — hát az benne van a szóban.

— Nincs benne a szóban. A szóban soha sincs benne semmi.

Majd én megmondom mit jelent magamat átadni. Kettőt jelenthet: meghalni vagy megölni. Csak annak adtam át magamat, akinek az életemet adtam. De nem költői hasonlatban, hanem a valóságos fizikai életemet. Sajnos ez az egyetlen kritérium. A többi csak feleség, kedves fiatalember. A többi csak szó, amiben semmi sincs. És látta aranyos szép fiatalember ez a technikai akadály a annak, hogy az életben találkozassunk az egésszel. Mert csak egy életünk van, tehát csak egy dologért, csak egy kis részletdologért adhatjuk oda. Ezért üres beszéd a jóság és szeretet. Mert amiért nem halok meg, avval csak kokettáltam. És egy dolgot szeretni még nem szeretet, az nem jóság. Gautama Buddha odaadta magát a tigriseknek a nyul helyett, de evvel cserbenhagyta volna a többi nyulat, ha nem lett volna halhatatlan és ezt a viccet nem ismételhette volna meg többször. Mert viszont egy halhatatlannak az önfeláldozása ugye az csak vicc. Tehát meghalni! Magamat átengedni az annyi, mint meghalni. Vagy pedig gyilkolni. Ez talán még teljesebb magátátadás. Kömüves Kelemen átadta magát a munkájának, mikor a feleségét befalazta Déva várába. Szolimán szultán átadta magát a munkájának, mikor a feleségét leszurta, hogy a szerelem otthon ne tartsa. Mert a munkája kedvéért az életét kizárni csak annak van joga, aki a végső bünt vállalja. Megértette ezt? Ez így van. Igenis, ez így van! — ordított fel hirtelen Schneider vadul — Megölni! Megölni! Mert aki munkájáért nem tudja vállalni a végső bünt, annak nincs joga a kényelmes kis komisszárogásokhoz! Aki nem vállalja érte a gyilkosságot, az nem érzi, hogy ez az ő küldetése, törvénye, ha pedig nem az, akkor nincs joga miatta kellemetlenségeket, fájdalmakat okozni. Mert amiért nem vállalom a végső bünt, abban nem is hiszek igazán, avval csak kokettálok! Mi az elmenni világgá és otthon egy kis ijedelmet okozni? Mi az elmenni? Az nem kunszt! Azt én is tudom. Tessék megölni! Tessék a végső bünt vállalni. Amíg nem teszi, addig játszik és hazudik. Szentgyörgyi! — fordult oda Schneider hirtelen a grófhhoz, aki mozdulatlan kemény kőarcú hallgatta a vitát. Szentgyörgyi, mondd el Szlavek Mátyás történetét. Most rögtön: Ennek a lélek hulladéknak rögtön mondja el. Mert Szentgyörgyi is azt hitte, tíz évig, hogy átadta magát valaminek hogy meggyőződése, hite, missziója van. Meg is élt belőle miniszter is lett. Hallgassa csak meg Szlavek Mátyás történetét.

Az egész társaság, tíz parókás fej, fordult egyszerre Szentgyörgyi felé, aki lassan kivette barna faragot tájékipáját a szájából,

felpattantotta ezüst kupakját, megpiszkálta, megnyomkodta, egyet-kettőt szippantott, megint nyomkodta, azután a szája szélire tolta a pipát és elkezdett lassan beszélni, de nem könnyedén csevegve, mint este a teremben, hanem úgy mint délben; mondatok nélkül, külön-külön letört nehéz szavakban, nagy pauzákat tartva.

A Kelecsényi választás előtt volt. Szlavek Mátyás volt a főkortese. De nem pénzért. Én jó szónok voltam. Kitünő szónok. Onálló vámterület, szociális reformok meggyéb. Ez volt a program. Aki nincs velünk — szónokoltam — az a nép ellensége. Mert az ország bele fog pusztulni. A nép gyilkosai. Kitünően szónokoltam. Mert hittem. Azt hittem, hogy hiszek. Az életem missziója volt. Szlavek Mátyás tanító volt. Hosszu, sovány és éhes és a szeme lángolt. Ő is hitte. Mert nekem elhitte. Erős klérikalís-konzervatív párt állt szemben. Bigott tótok. Utolsó este. És a Draveciek mulott. Mátyás feljött a kastélyba. Rosszul állunk mondja. A draveciek a haza ellenségei, a nép gyilkosai. Igen — mondom és szónokolok. Mátyás sápadtan hallgat, égő szemekkel. A kezét a szívére szórtja. — Szabad ezt megengedni? — kérdi. — Nem szabad — felelém. — A haza gyilkosai, meg kell menteni a hazát — mondja. Elrohan. Lefekszem, de nem tudok aludni. Felkelek, felöltözöm. Ez a Mátyás nem egészen épeszü — mondom. De épen azt hiszi, amit én hiszek, mért ne volna épeszü? Mégis valami bolondot fog csinálni, mondom. De ha tudtam, hogy nem épeszü, mért használtam a hitét és a lelkesedését. De honnan tudhattam volna, hogy nem épeszü. Csak azt ismételte, amit én mondtam. Mégis talán valami bolondot fog csinálni. Leme gyek az istállóba. Kihozom a Sólymot a legjobb hátslovakomat. Aztán sötét, lucskos országúton Dravec felé. Nagy szél kerekedik. Ha egy ház kigyullad — gondolom — leég az egész falu. Hajtom a lovat. De hát mért hagytam rá? — gondolom. De mit hagytam rá? Azt mondta, amit én mindig szónokolok.

Hogy nem szabad engedni. Hát az is igaz, vagy a nép ellenségei vagy nem, vagy hazudtam vagy nem. Mátyás hitt nekem. De talán nem épeszü? Ami igaz, igaz, akárki mondja... Hajtom a lovat, ahogy bírom. Dravec felől a sötétben fölcsap a vörös láng. Száraz nádfedelek a levegőbe robbannak. Tűzpor. Nagy szél. Vörös fény csúszik elébem az országúton, vörösre karimázza a jegenyéket. Félrevert harang, láрма, tehénbögés. Hajtom a Sólymot. Akkor egy vágató lucskolt a mezőn mellettem a sötétben. Egy ismeretlen lovas fordul be az országútra és nyargal mellettem. Ki lehet — gondolom — kinek van ilyen jó lova? De nem szólok. Az csak mindig mellettem szótlanul. Meleg szél csap meg. A Sólym orra és füle piros a tűzfénytől. Az ismeretlen néma lovas mellettem. És akkor én elkezdek hozzá beszélni, mintha ismerném.

— Nem tehetek róla — mondom — Szlavek örült. Mindenki tudta már azelőtt is. Nem kell azt bizonyítani. Már ebből is látszik. Ezt én mondtam neki. Megrontják az országot, azt igen. Meg, hogy nem szabad engedni. De nem így erőszakkal, azt nem mondtam. Igaz, hogy mondtam, hogy a hazáért mindent. Meghalni is, ölni is,

igaz, hogy egyszer szónokoltam. De nem egy választáson? Szlavek mániákus. Egy politikai véleményért ezt még sem lehet...

Igy beszéltem az ismeretlen lovasnak. Nem felelt egy szót se. Elértük a falu szélét. Füst, bűz. A fákról a levélpertnye mint tüzeső. Megvakult libák röpülnek égve neki a falnak. Súlyom megbokrosodik. Leszálok. Az az ismeretlen is. Futva jön mellettem végig az utcán. Megvadult állatok, jajgató emberek, hőség. A templom előtt sok nép. Fekete alakok a tűzfényben. Kakastollak. Csendőr-szurony csillán. Ott áll Mátyás hajadonfőn kitért karokkal, mint egy fekete kereszt a vörösfényben. Balta van a kezében. Futok, talán még elérem. Akkor az idegen mellettem megszólal: „Ne ölje meg a hitét“. — Ezt mondta: Ne ölje meg a hitét. Es megfogta a kezemet. Megálltam és szembe-néztünk a vörösés tűzfénynél. — Hogy hívják magát? Ki maga? — kérdem — Bója vagyok — mondja — orvos. Akkor látom, hogy Mátyás neki megy a csendörnek a baltával. Kitépem magam, de késő. Látom a szuronyhegyét kijönni a hátán. Aztán a csendőrmester szatulát nekem (a véresszuronyu puskával). A dravecí bíró, az ellenséges főkortes alázatosan köszön. Az ellenségek mind köszönnek nekem. És én kezet fogok a haza ellenségeivel és barátságosan beszélgetek a haza ellenségeivel. Akkor egy ordítás: — „Gróf úr!!!“

Szlavek Mátyás még élt és látott engem parolázni a nemzet gyilkosaival és az ő gyilkosaival. Ezt látta Mátyás. És még láttam az ő arcát. A megölt hitet, a megölt lelket láttam. Láttam az arcán.

Aztán szürke vizes hajnalon lovagoltunk visszafelé. Bója, az orvos, megint csak szó nélkül mellettem. Egy szót se szólt. De én beszéltem. Örült volt — mondom. — Egészen biztosan örült volt. Egyszer régen megfigyelés alatt is volt. De akkor én őt megöltem, halálba uszítottam. De akkor se én öltem meg. Az önálló vámterületért és a szociális reformokért halt meg. Végre én is annak szenteltem az életemet. A hazáról van szó. Ő csak egyszer adta oda, a mit én lassan adok oda. Én is megtudnék az eszméimért halni... Dehát Szlavek Mátyás halt meg, nem te haltál meg. Ezt is én mondtam, nem Bója mondta. — Csakugyan meghalnál érte szívesen, akkorigen természetesen találnád, hogy Mátyás meghalt érte. Természetesen találsz? Nos? Természetesen találsz — (ezt mind én mondtam!) — Miért nevensz? Komikus? Mi? Azönálló vámterület és Mátyás halála. De lehet-e valamiért élni, amiért nem lehet meghalni, szabad-e?

— Nem — szólalt meg akkor Bója. Ez volt az egyetlen szó, amit mondott, Másnap külföldre útaztam. Azóta nem politizálok.

— Hallotta fiatalember? — rikácsolta Schneider János felé. — Értette fiatalember? — verte az asztalt végső izgatottsággal. — Megértette? Maga vállalná a Szlavek Mátyást? Pedig ezt még könnyű vállalni, mert hiszen az ő ügye is. De mit csinálna maga, ha most megtudná, hogy otthon meghaltak az emberek, mert maguk világgá mentek? Mit csinálna? Schneider magánkívül verte az asztalt. — Ha egy beteg felesége feküdne otthon és ebbe belehalna? Mit csinálna? Erre feleljen! Rögtön feleljen

Hirtelen csend lett. Tíz parókás fej fordult némán János felé. János

egész testében reszketett és nem felelt. Végre lehajtotta fejét az asztallapra.

— Nem tudom.

Akkor Klára hirtelen előlépett. Az asztalhoz lépett és rátette mind a két kezét. (Két kis tükröző kéz nyult fel hozzá a fekete asztallap mélyéből.) Keskeny gyerekarcáról egy végső elszántság, fehérfényű nyugalma sugárzott. Csak kissé horpadt halántékain a finom, kék erek lüktettek vadul és a szája szélén a kis szépségflastrom remegett alig láthatóan.

— Hölgyeim és uraim — mondta nyugodtan, egyszerűen és a hangja olyan volt, mint a harang. A tiz kosztömös alakot mintha villamosítás rázta volna meg és azután megdermedtek volna. Hölgyeim és uraim. El kell valamit mondanom, itt nyilvánosan, hogy önök is tudják és ne legyen csak titkos képzelődés, amit el lehet hessegetni. (Ugy mondta ezt mint valami tósztot. Vékony, figyelmes szemöldökeit felhúzza, nagy szürke szemeit János arcába szúrva.) El kell valamit mondanom, ami tegnap este történt. Én tegnap délután elhagytam a férjemet, akiről tudtam, hogy nem tud nélkülem élni. Tudtam. Mert egyszer meg akart ezért ölni. A tükör előtt áltam és a hajam igazítottam és láttam a tükörből, hogy az ágy szélén ül, engemet néz, aztán kivesszi a éjjeli szekrény fiókjából a revolvert. És én nem fordultam meg. Talán ő tudta, hogy én látom a tükörben? Talán akarta, hogy lássam és megforduljak és beszéljünk erről, és mondjam, hogy erre nincs oka. De nem fordultam meg. Nem akartam hazudni. Szerettem volna odamenni hozzá. Borzartóan sajnáltam. És mégis kimentem a szobából szó nélkül. Tegnap pedig egészen elhagytam. Tegnap este hét órakor édesanyám be akart menni a fürdőszobába. Be volt zárva. Egy félóra múlva megint megpróbálja, de be volt zárva. Felhívja a házmestert. Kinyitják az ajtót, férjem ott lóg az ablakvason felakasztva.

— Klára! sikoltot fel János. — Ez nem igaz!

— De igaz! — Nézett rá Klára lángoló fekete szemekkel és a keze reszketni és kopogni kezdett a fekete asztalon. — Igaz. Az ablakvason a száradó lepedők között. A szemüvege leesett. Ott feküdt öszetörve a padlón. Az anyám elájult. Elesett. A házmester nem tudta idejekorán megfogni. Az anyám nekiesett a fürdőkádnak. Bezuzta a fejét. Vér, csupa vér . . .

Klára fogai összeverődtek. Elhallgatott. De égő nagy szürke szemei János arcába kapaszkodtak. János a rémülettől és részvéttől eltorzult arccal nyújtotta ki a reszkető karját Klára felé. A szája mozgott, de hang nem jött ki rajta. Halotti csönd. Hosszu csönd. Senki sem mozdul a szobában. Akkor Schneider Henrik hirtelen artikulálatlan hördüléssel felugrik. (A nagy karosszék nagy robbajjal esik hátra.) Aztán lekapja fejéről a copfos parókát és földhöz vágja s elrohan. Dördülve vágódik be mögötte az ajtó.

Senki se néz utána. János még mindig kinyújtva tartja két karját az asztal fölött. Mint egy meztelen gyermeknek néma segélykiáltása.

De Klára némán, mozdulatlanul visszatartott lélekzettel, nagyra, kerekre tágt szemekkel nézi. Halántékain remegnek a feszülő erek.

— János... bánod? — szólal meg halkan, mélyen fájdalmas forrón.

János megvonaglik, az arca elé csapja kezéit és az asztalra borul.

— János . . . bánod? — kérdi újra Klára még halkabban és könybe lábadt szemei elsötétülnek.

Jánosnak csak a vállai rázkódnak. Nem felel. Csönd.

Akkor Klára lassan, az asztal körül odamegy Jánoshoz és megáll mellette. Egy ideig ott áll némán és nézi. Nagy könnyek csurognak végig az arcán. Aztán János vállára teszi a kezét és halkan gyengéden simogatja a vállát, békit, csitító, remegő simogatással.

Akkor nekünk most el kell válnunk — mondja lágy könnyekbe ázott hangon. — Így nem szabad együtt maradni. Ugye?

Jánosnak csak a vállai rázkódnak. Nem felel.

— Isten veled János . . . Ne félj, János . . . Majd később egyszer találkozni fogunk. — Isten veled János.

Klára fölébe hajol és megcsókolja a csigas fehér parókát. (Nagy forró könnycseppek hullanak János vállára és leszaladnak a síma selymen.) Aztán lassan kimegy a szobából. A társaság egy ideig némán, dermedt mozdulatlanul áll még. Akkor a grófnő felsíkkolt - Klára! — és utána szalad.

Néhány perc múlva egy egyfogatu bricska fordult ki a kastély kapuján a két sötét gesztenyefa között és vágóban száguldott Obuda felé. Schneider Henrik állt a kocsiban rokokó kosztümben, hajadonfött. Állva verte a lovat. Úgy ment vissza Jolánhoz.

Vége

JEGYZETEK

FALUSI PAP ERDÉLYBEN 1922-BEN

Megszoktuk már, hogy ezek a lapok öntudatba markoló, súlyos igazságokat vágnak a szemünkbe. Megszoktuk, hogy ezeken a lapokon, mint egy fehér operációs asztalon kiterítik a lelkünket, utána kopogtatnak mélyen fekvő, rejtett fájdalmaknak és kipattantják ezek szívének titkos gondolatát, reménykedő vágyát. Megszoktuk már! És mégis fájdalmas tünődéssel bámulunk a végtelenségek ködbevesző téreire, ottan keresve feleletet egy feltóladó, gyötrő kérdésre. Miért kell nálunk egy írásnak, „szíven szúrt mesé”vé lennie, egy olyan írásnak, amelyben sok lázas lélek fájdalma lüktet, amely sok szív szent aggodalmak közt foggant óhaját csendíti meg, amelynek lélekbe markoló igazsagai, mint sötétben fellobogó villámok vakító, minden rejtett zúgba bevilágító fényvel öntik el módok, lehetőségek és eszközök után töprengve kutató öntudatunkat?!

Ezt kérdezzük, mikor *Nyíró József cikkét*: „Erdély nem találja meg önmagát” olvassuk. Feleletül pedig tetemre szólítanak egy ravatalhoz, melyen a kihúnyó őszi napsúgarhoz hasonlóan egy tiszta, becsületes szívnek minden szenvedésen, golgothajáráson, küzdelmen, csalódáson át sértetlenül megőrzött, *idegenből haza hozott híte és szent lelkese*dése véres mementóként fekszik. Emeljétek magasba e ravatalt! Ágyazzátok az égbetörő bércek zord ormára s gyújtatok mellette lobogó nagy halottí máglyát, hogy a bérces hazában még többen lássák, hogy messzevilágító fénye magához vonzza, megedzze azon kevesek szívét, kik „Erdélyt keresni” indultak!

Mert vannak ilyenek! És talán többen, mint sejtenők! Csak hogy az ő tépett sarujuk félénk remegéssel lép az új ösvények tövist rejtő rögeire s elindulásuk nem izmosodik sohasem a lavinák dübörgő rohanásává. Megmaradt tapogatódzásnak, mert nincs egy határozott, erős akarat mellettük, mely lelküknek az irányt megszabná és lendülésüknek a bátor, öntudatos magasbaívelést megadná. Vértödéseikről, titkos lángolásaikról, magáttépésükről senki sem tud. Nem akad, aki a hulló csöppeket, mint a virágok kelyhéből kiragyzó gyöngyöket óvatos, megértő kézzel összegyűjtené a közös nagy áldozati kehelybe, melyből jobb jövőndök hitét, szebb idők reménységét isszuk. Nincs senki, aki eme titkos csillaghullások izzó meteorjait felfogná s belőlük népünk homlokára diadalmas, örök fényvel fénylő diadémot kovácsolna. Nincs senki! Így a vérző szívek gyöngyöző piros harmatát, az Istennel küzdő lelkek omló könnyáporát felszárítja a mindennapi gondok égető napja. A tavaszi éjszakák sejtelmes, csodás csillaghullása pedig ismeretlen, sötét vizek iszapjában huny ki.

Azokra a csöndes falvakra gondolok, melyek után ti tépett idegü, agyonhajszolt városiakók vágyakoztok, felsírtok — amikor fáradt szívetek csöndve, nyugalomra, pihenésre és sok-sok szeretetre áhít, amikor a házak szürke kötömege nagyon is a lelketekre fekszik — agyatokat tépi.

Azokra a tiszta, fehérfalú virágos ablaku kis házakra gondolok, amilyenekről ti hideg hotelok és rideg bérkaszárnnyák szegény lakói álmodtok, amikor egy fehér lánykezet szorít kezetek és boldogságotokat a világ profán irigy szeme elől el akarjátok rejtteni. Székely földünk csodás csöndes völgyeiben, de sok ilyen vágyott falu rejtőzik, de sok ilyen álmodott ház alusza békés álmát!

Ezek a kis házak, amelyekre gondolok, rendszeren ott állanak a vakolatukat hullató kis templomok mellett. Egyikből nevető szemü, csókos szájú „tiszteletesné“ kandikál ki s a zekés székelyek barátságos „adj Istennel“ köszöntik. A másiktól piros pozsgás, gömbölyü arc mosolyog rád s itt tisztelettudó, alázatos „dicsértessék“-kel mennek el az emberek.

Szegény falusi papok szerény falusi házai ezek. Minden erdélyi faluba jut belőlük, némelyikbe kettő-három is.

Sejtitek-e ti, hogy mi lakozik a barna, viharvert tetők alatt? Sejtitek-e ti, akik messzevagytok tőlünk, hogy a mi megirigyelt nyugalomunk nem mindég nyugalom?! Hogy azt olykor vad viharok szántják és alattok nyögve jajdul föl a szívünk! Tudjátok ti, hogy néha a rejtett, védvevédt tengerszemek is vadul, haragosan háborognak? Tudjátok ti, hogy az élet morajló zajából, mely fölöttetek zúg, üvölt — hozzánk, a mi csöndes magányunkba is bevágódik egy-egy erőteljes hullám s lelkünk síma tükrén távolba vonagló gyűrűket von? Hiszitek, hogy nálunk is vannak hajótöröttek, kizsoltott koldusok, kiket megvert az élet fájdalmas nagy veréssel, kik sírva temetgetnek fényes álmokat, csalfa reményeket? És hiszitek-e, hogy köztünk is akadnak, kik látnoki szemekkel, egeket ostromló erős akarattal mennyei jelenésekre várnak?

Mert mi sem voltunk mindég, öröktőlfogva itt, bár folytonosságunk soha meg nem szakadó láncolata ezt a látszatot kelti. Legtöbbünk bölcsője itt ringott egy-egy árnyas díófa alatt, de vannak, kiket másunnan plántált közibénk az Isten teremtő akarata, — egyszer mégis valamennyien másutt voltunk.

Az úgy jön, hogy egy láthatatlan erős kéz néha belemarkol a mi csöndes faluink boldog elfeledettségeibe. Egy virgonc, eleven eszű fiucska leveti a foltozott zekét és a kopogós kis csizmát — cipőt húz és uri kabátot s elmegy messzire. Akkor rendszeren egy asszony bús esték magányában fényes könnyeket sír a kopott zsoldáros könyvbé. Az pedig, akire ilyenkor gondol, ott ver magának könyökkel utat, ahol elszánt akarással a legtöbben törtetnek. Ritkán marad csak egyikünk-másikunk alul. Az ösföld, melyből vadvirágok gyanánt sarjadtunk ki, erőt ad nekünk, mint a mesebeli óriásnak, hogy bukunkból kettőzött eltökéléssel, kettőzött hittel támadjunk föl s csak annál makacsabbul ostromoljuk az álmok paradicsomát. Együgyü,

balga szemeink csodás látásokra nyílnak, mikről falunk méhecskéi sose dongtak, kis madárkái sose daloltak, tarka lepkei sose regéltek. Hogy vannak dolgok, miket nem lehet leírni, megfogni s melyek mégis mint elszakíthatatlan erős vasláncok idegen emberek szívét az enyémhez kapcsolják; hogy vannak dolgok, mikért ölni lehet, mik fölött sírni és nevetni kell.

A mi ősi lelkünk pedig oly mohó vággyal issza be ezeket a dolgokat, mint sovány földjeink égető nyarak hűvös harmathullását. Fölisszuk őket, habár fájós, titkos gyötrődéseket okoznak, lassan vérző sebeket vágnak rajtunk. De a fájdalomban is van boldogság, a vérzésben is gyönyör. Mert ezek a láthatatlan vérzések, ezek a szakadatlan fel-feltörő fájdalmak apostolokká, harcosokká, munkásokká: *egy nép munkásaivá avatnak.*

És az a láthatatlan, könyörtelen erős kéz újra csak megragad, s még messzebb dob falunktól. Idegen népek, idegen nemzetek, idegen nagy városaiban tesz le. Nyelvüket is csak törjük, gondolkozássukat csak sejtjük. De amikor naív lelkünk eléggé kicsodálta magát — lázas munkába fogunk, hogy minél többet fogjunk el azokból a szépen csengő, vakítóan cilló aranypénzekből, melyeket egy könnyelmű isten pazar bőkezűséggel közénk hajigál. Minél többet! Mert a mi népünk szegény, olyan nagyon szegény s az az irgalmatlan erős kéz oly hamar dob vissza oda, ahonnan valamikor fölmarkolt!

Akkor meg az történik, hogy düledező iskolák dohos termeibe tekintélyt parancsoló, tiszteletet sugárzó komoly „presbyterek“ gyűlnek s lassu megfontolással bölcs beszédeket mondanak. Pár hétre rá pedig egy fiatal tiszteletes kerül a nagyon is megcsendesedett parochiába. A láthatatlan, a kegyetlen erős kéz *hazahozta.* És ő haza jött, mert tudta, hogy várják, valahol nagyon várják. Nem mint „tékozló fiú“ jön: féltő reménykedéssel, szegényen, rongyosan — hanem mint a végtelen mezőkön vadvirágról-vadvirágra szálló méhecske, ha az alkony álmosá teszi a kis virágokat — maradna is, menne is, de az édes teher mégis csak indulásra sürgeti. S csöndes, halk koccanással megnyit egy szüette ajtót, mely hosszú évek előtt zárult be mögötte.

Haza jött! De nem, hogy pihenjen, hanem, hogy *dolgozzon!* Hogy önmagával, Istenével Izraelként viaskodjon! Hogy gyomláljon, ültessen, saját vére hullásával öntözzön, építsen — s mindezt a lemondásnak bizonyos herosi nemével. Eleve tudja, hogy az ő munkájáért nem jár jutalom, megbecsülés, elismerőszó, taps, dicsőség, hírnév! Ezek városok melegházi virágai, kényesek és satnyák. Nem illenek ezek a mi mezőink buja zöldjéhez, rétjeink erős balzsamos levegőjéhez! Dolgozik azzal a tudattal, mely magamagát jutalmazza: *megtetteid, amit tőled vártak.* Mestered elébe bátran oda állhatsz!

De ha levetted a palástot — megfog a kísértő, felvisz egy magas nagy hegyre, megmutatja néked e világ minden dicsőségét és felkínálja azt szívednek. Kőd borul szemedre. Csábos népek bomlanak ki belőle, melyeket Svájcban, Hollandiában, vagy Németországban szívtál föl és csábítanak el, ki ebből a csendből, mely a teme-

tők örök nyugalmára emlékeztet. De az erős kéz, a kérlelhetetlen ott tart, nem enged. Prometheus vagy, aki a körötte lobogó tüzekből hűlni készülő szivedbe egy kis szikrázó parazsat szeretnél lopni — de kötelességed, hivatásod tudata, földed és néped szeretete ezer kötélekkel ehhez a röghöz láncol. Prometheus vagy, akinek szíved messzi városokból suttogva érkező fehér keselyűk tépik. Örvények nyílnak lábaid előtt. Kábuló fejjel szédületes mélységek felett jársz s csupán valami égi csoda véd, hogy beléjük nem szédülsz.

Es ez így tart mindaddig, míg lelked tavának háborgó lázadozó vizébe a szél valahonnan egy sárga levelet nem hajt — míg láthatatlan kezek finom ezüst száakkal nem fonták át sötéten omló hajadat. Akkor elülnek a viharok — elállnak a vérzések. Ujra oly édesen döng a hazaszálló méh, mint gyermekkorodban és oly szépen nyílik az akác, mint mikor a te első tavaszod hasadása fájt. Csak ott valahol, a poros szekrény valamelyik pókhálós sarkából néha gúnyos kacaj csendül ki. A kísértő — bilincsbeverve, megkötözve — de él. Egészen csak akkor fog meghalni ha helyetted egy fiatal tiszteletes lép a szöszékre — ki üres óráiban szeret elsárgult, öreg írásokban lapozgatni. Vagy talán csak akkor támad fel igazán? — Ki tudja! — Neked minden mindegy Te akkor már ott az akácok alatt aluszod az örök alvók békés álmát s hogy az zavartalan legyen, arra egy szép bibliai mondás vigyáz: „Boldogok, kiknek szívük tiszta, mert ők meglátják az Istent“.

Ilyen volt a falusi pap Erdélyben 1922-ig. Egy darab lelkesedés, egy csomó tűz arra kárhóztatva, hogy egy kopár sziklán szürke hamuvá égjen. Egy kis paradicsom a sivatagban arra ítelve, hogy a futóhomok maga alá temesse. Egy darab tiszta nemesveretű kultúra egy vadon közepén, arra predestinálva az örök istenségtől, hogy senkise törődjön vele, hogy gaz és gyom megfojtsa. Egy kilobbanó fénysugár a viharos vad éjben, hogy utána annál nagyobb sötétség jöjjön. Hevüléseit, lelkesedését nem kérdezte senki fájdalmát, álmát se tudakolta. Nem kellett, nem volt rá szükség. A szent berkeket védeni kellett a profánok zajos törtetésétől. Nem hívta senki — s magától, hogy merészkedett volna oda!

De 1922-ben tüzek gyúltak a magas ormokon. Lobogásuk visszénye tisztán verődik vissza a templomok fehér falán. Az őrhelyekről kiáltó szó indult el és bejárja a falvak, *erdélyi falvak* csendjét. Ez a riadó! Küzdő testvérek szent munkára hívnak. Útésre lendült kezeket szelíd simítássá szelídíteni. Ökolbe szorult karokat testvéri ölelésre nyitni. Társak, hallottuk hívó szavakat és — jövünk...!

ARGAY GYÖRGY

VÁLASZ EGY „JÓ PÁSZTOR“ LEVELÉRE

Főtisztelendő Uram! Ön az Eszme igaz képviselője, ki hivatásának tökéletes magaslatán áll; ki felismerte azt, hogy jó papnak lenni annyit tesz, mint a néppel törödni, foglalkozni, úgy szellemi, mint anyagi gyarapodását elősegíteni. Engedje meg, hogy e helyen válaszoljak nagyon becses levelére.

Mert nagy, szörnyen nagy baj ez országszerte, sőt országokszerte — egy csöpp vízben a tenger — mit ön ott a kis községben tapasztal, hogy a nép művelésére komoly gondot senki nem fordít, ami oka szellemi és anyagi szegénységünknek.

Nincs fontosabb keresztényi kötelesség, mint a népet a kenyérkérdésben támogatni! Ez a legnagyobb áldás ha van, mert hiánya a legszörnyűbb halál.

Ezért: „Ezt cselekedjétek (kenyeret adjatok) az Én emlékezetemre.“ — Minden más értelmezése e mérhetetlenül fönséges kijelentésnek lekicsinlése, leegyszerűsítése csak a magasztos valóságnak.

Világnézetek kiegyenlítődése, a boldogság alapföltétele, kútforrása, az emberiség egy véleményre jutása, egyértelműsége: kishitű naív diplomataik, bárgyu kontárok és süldő társadalomtudósok ugyan, hogy is gondolják ezt, hogy bekövetkeznek?

Hát van a szereteten kívül valami más is, ami bele vonja a lelkeket a világegyetem olvasztó kohójába? Mi más az örökkévaló teremtő erő, a láthatatlan Mindenhatónak látható és leggyönyörűbb képmása, amelyből az igaz boldogság egyedül fakadhat?

A közel kétezer éves eszme felismerése ugylátszik nem fog bekövetkezni, míg véráradat és éhen haltak milliói ki nem józanítják, vagy a végpusztulás örvényébe nem fullasztják vezetőivel együtt a megtévedt emberiséget.

Még mindig sokan vannak, akik azt hiszik, hogy kereszténynek lenni a szó krisztusi értelmében is csak annyit tesz, hogy e felekezethez tartozzunk s egyházi szabályait, dogmáit úgy ahogy betartsuk.

Nagyon sokan vannak rövidlátók, akik a tömegek nyomorúsága, boldogtalansága mellett, vagy éppen ennek árán vélik boldogságukat megteremteni, — mintha bizony az igazi boldogságot lehetne monopolizálni, kevesek számára kisajátítani; mintha az nem volna közkinccs, mint a szeretet, amiből fakad, mint a napfény, a levegő, mely egyformán éltet ha van, vagy öl, ha hiányzik.

Fájdalommal látjuk, nagyon sok seperni valónk van a saját házunk előtt is, mi keresztények is sokan vagyunk, kik mellérendeljük, vagy éppen alárendeljük aljas állati érdekeknek a legszentebbet, a mindenek fölött álló Szeretetet, megtagadván Isten-emberi keresztény voltunkat.

Indokolható-e komolyan a keresztény népnek világháboruja, mely újból anyagi romlásba lökött bennünket, vagy komoly indok-e ehhez azon évezredek óta csépeelt frázis, hogy harcolunk a békéért.?

Nem mindent megelőző elemi kötelezettsége-e az Eszme örök melléktekintet nélkül, a veszély nagyságával arányban oda kiáltani: „Ne ölj!“ „Aki embertársához bántalmazás céljából egy ujjal is nyúl, emberi méltóságát elvetette.“ „Felebarátunk minden ember kivétel nélkül.“ „Szeresd felebarátodat, mint önmagadat.“ „Ne tedd azt másnak, amit nem kívánsz magadnak“ stb.

Ezek mind nem mellékkörülmények, ez maga a praktikus vallás, sarkalatos pillérei a kereszténységnek, a legnagyobb bűn

megingatásukat tétlenül nézni, vagy a harcra buzdítással az Eszmét kigunyolni. Egyszerű, igaz, elemi keresztényi kötelesség pedig, ha kell érte százszor is meghalni. — Vagy kinek vagyunk szolgái: a Mamonnak, a bűnös erőszak hatalomnak, vagy a könyörületesség örök Istenének?

Vagy Pétert csak abban követjük híven, hogy minden üres kakas kukorékolásra megtagadjuk a Mestert?! Mi vár azokra, kik felismerve az Eszmét, bírják a tudomány kulcsát és ők nem mennek be sőt másokat is megakadályoznak a belépésben?

Vagy kétféle erkölccstan létezik, amelyek egyike azt tanítja, hogy szeressük eilenségeinket is stb. mint fentebb a bibliából idéztem; a másik pedig azt, hogy igenis adandó alkalommal szent kötelessége a folyón inneni földműveseknek fölkoncolni a folyón túl lakó földműveseket és egyéb munkásokat?

Vagy lehet intelligens és jómódu a nép, kit a tevékeny felebaráti szeretet virágos rónái helyett a misztitizmus uttalan sötét erdejébe vezetünk, kit iskolákban és kaszárnyákban nevelnek mintha pompás fenevadkölykök s nem keresztény kultúrlények volnának. Kiknek majdan nem a nemes teremtőmunka lesz legfőbb hivatásuk, hanem hogy nyugodt lelkiismerettel tudják kiontani felebarátjuk beleit, szétlocscsantani agyvelejét s térdig is gázolni véreben. Nyugodtan tudják szétlőni, felgyújtani, amit századok munkássága és kultúrája teremtett anélkül, hogy csak egy arcimuk is mozdulna, mintha bizony sohasem élt volna Hillel, Jézus, Spinoza, Proudhon, Tolstoj, Stirner, Schimdt stb. stb.

De hangzik a szózat: „Ego sum via, veritas et vita“. És ne tovább! Csak a szeretet útja vezet igazsághoz és élethez. — Minden más tévelygés, hamisság és halál.

A termelés aránya folyton csökken, a militarizmus fejlődik, az éh-hullám gyűrűi melyen belül az emberek egymás hulláit eszik — borzalmasan terjed középső Európa felé.

A keresztény Eszme nem felekezett, hanem a felsőbb rendű embernek kivétel nélkül vallása, mert az egyedüli gazdasági élet-lehetőség. Ezt be fogják látni, mert be kell látniok mindeneknek, habár az emberiség nagyobbik vagy jobbik felének pusztulása árán is.

Mi halottak és élőhalottak, akik több évi rajvonalbéli szolgálat után onnan a másvilágról úgy a hogy visszakerülve a bűnös mult hazajáró lelkei vagyunk, nekünk jogunk van így gondolkozni és hinni. Nekünk, kik ezerszeres fogadalmat tettünk a veszély idején, hogy életünk meghagyott részét a szeretetnek szenteljük, — jogunk és kötelességünk fölhívni mindeneket: törekedjete a nép kenyérhez juttatására és erkölcsi művelésére, mert így lesz az veletek együtt boldog, ez az elsőrendű keresztényi kötelezettség.

„Boldoggá az embert csak úgy tehetjük, ha őt erkölcsössé és bölcsé tesszük. Kant“.

Üdvözlöm Önt derék Plébánosom, boldog a nép, kinek e nehéz időkben ily Pásztor adatott.

MOLNÁR IMRE

KORUNK A BÉLYEGEN

Tudatlanságunkon hiába mulat a jóisten, tavasszal megpróbáljuk öt megközelíteni és magasra csap ki belőlünk az eretnek-láng, mint pörsenő napból a protuberanciák. Merészen ül ki arcunkon a szem, mögötte melegszenek visszafelé érzett ezredévek s a látóhatár ajtaja sarkából kivetve, határtalan déltájt a kékje. Néha esik is, majd újra süt a nap, hétnyár-héttél idő incselkedik, talán jók most az emberek is, kissé zárkóztak, ravaszdi lakájdemokraták, mintha mindig tanulnák a nekrológomat; pedig közöttük ütemre járja testemet a fiatalság. Amiktől jókedvű ilyenkor a halandó, milyen rongyos kicsi örömök, mégis tiszteletreméltók, mert apjuk a mérhetlen múlt és gyermekeik a jövőmben csillanó jánosbogárkák. Típrott reményű tömegek közt gondolatban elkövetett bűn az öröm; ám az enyém nem az, mert emelt fejemnek, melynek ma idegen a bánatuk, könnyű hegynek látszani lelkeik lapályán.

Van úgy az ember, hogy ráeszmél: ezen a földön lenni jó. Csendes ez az öröm, mint a debreceni civisé, akinek keblét dagasztja, hogy köldökét, mint benszülöttét a Basahalmán bévül vágják el. Jelentéktelen tárgyakon bukkanunk egy-egy kortjelző kúriózumra és ilyenkor jólesőn, nyújtva, mormoljuk magunk elé: milyen jó! Milyen jó, hogy most élek, éppen így és ilyen nyugtalanul, ennyire gúzsba kötve a helyváltoztatásban és a műveltségnek ennyire pocskká vert eredményei közt.

Mikor indultam, kérdés volt, megérleli-e az emberöltőm, amiért indultam. Amiből indultam, évtizedek unt ágyából, vérszegényen léptem a későbbi vérözön elé. Pásztorjátékot játszottak a gyenge gyanutlanok puskaporral aknázott mezőn és limonádén szomjazott a lázas századelő. Nem haragudtam az előttem járókra, mi tagadás, nagyoknak láttam őket mind, már pedig a nagyok gyengéje, hogy akit ők tartanak nagyoknak, azt szeretik halottnak tudni. S milyen jól éltek e nagyok a halottak egykori hősiességéből! Hogy vigyáztak a holtak emlékére. Milyen jól kamatoztak a hősies ősök, mire ősi hősökke magasztosultak könyveinkben. Ide zörgött a páncéljuk napjainkba, egyenlőségre nevelt kicsi diákok egyszerre beleiratták az erettség bizonyítványba mindkét nemesi előnevüket, ráába került az első fellobbanásban féltedobott címer és Arany Jánosról, aki verses csúfot üzött a nekiaélt Szentistván-rend kiskeresztjével, belekerült az irodalomtörténetbe ez a butaság: apja egyszerű paraszt volt, de ősei nemesek! De ősei nemesek, — mi ez? Jelent ez valamit? Arany János hajdú-ősei jelentenek valamit Arany János zsenijére?

Ma levelet kaptam egy köztársaságból. A levélbélyegen egy arc volt, mely népiesen olyan csúf, mint mikor nagyidő jó. Az elnök arcképe volt rajta, egyetemi tanaré, akit felszínre dobott nemzete szerencséje, melynek ő volt a kovácsa. Rendjeltelen melle széles, feje öregesen hajadonfőtt és szemén, óh tempora, — szűrös két szemén pápaszem. Egy ország bélyegén egy pápaszemes elnöki arc. Olyan szép volt valaha azon a kis színes papíron a koronás fő minden feu-

dális mellékizzel, azzal a gutmütig tekintettel s most egy küzdelmes vonásokból összerakott homo sapiens, aki fölrugott minden hagyományt és hívságot és így, minden póz nélkül, pápaszemmel nem restelt a nép leveleire ragadni. S míg a modernnek üdvözlők a bélyegben diadalmas ujat és lojalisan csóvált fejek fejezik ki nemtetszésüket, fürge, kikeletli észjárásom a postáshoz szökik, aki azt a bélyeget, ép olyan közömbösen nyálazza meg és ragasztja levemre, mint egykor a koronás, palástos korjelző papírkát.

A szemüveg a beteg szem jele. De bélyegen a józanságot és a nagyképűség megvetését fejezi ki. Meg sok mindent, amit ma csak érzünk és csak a gyermekeink mondanak ki. Csak nem ez a bélyeg oka a jókedvemnek? Korántsem. Jókedvem az oka, hogy még e nekünk fájdalmas bélyegben is a jót és megszívlelendőt keresem. Azt teszi ez, hogy minden bélyegre kerülő souverain tegyen pápaszemet? Igenis, tegyen pápaszemet és nézzen jól, mélyen a szemembe, hogy megismerje bajaimat, örömeimet.

MOLTER KÁROLY

AZ IFJÚSÁG ÉS A REFORMKÖR

Általános emberi érdek, hogy a társadalom az ifjú generációt egész emberekké nevelje. Csak a hatalmi pozíciókat féltő, elbástyázott kiváltságosak akarhatják, hogy legyenek emberek, akik csak félszemmel látnak, bágyadt akaratúak tesznek és kézmozdulatokkal oldanak meg kérdéseket. Aki az egész társadalom előhaladását várja, az nem elégedhetik meg az ilyen törpére nevelt emberkével.

A nevelés nemcsak háttér és kíséret. Nemcsak azért van, mert senkit kiszakítani a környezetből mély nevelői hatásu nem lehet. A nevelés arra is szolgál, hogy akiben csak halvány csírája van meg az egész embernek, abból is kinevelje. Az egész ember a lehető emberi tulajdonságok teljességét jelenti, természetes hát, hogy a nevelés minden emberi tulajdonságra ki kell, hogy terjedjen.

Itt azonban kétfelé ágazódhatik a nevelés útja. Az emberek különböző hajlamokkal születnek. S most lehet a nevelés célja az, hogy az erősebb hajlamokat tökéletességig fejlessze, elhanyagolva a lelki élet más területeit; és lehet az, hogy éppen ezekkel több gondoskodásra, féltésre rászoruló területeket igyekezzék fokozott erővel megnevelni, hogy legyen így a nevelés eredménye: egyensúlyozott ember.

Ma a nevelés nagyon különös helyzetben van ezzel a kétfelé ágazódással. Szervezetileg ugyanis az általános, mindenirányu nevelést akarják az iskolák, a valóságban azonban — különösen újabb időkben érvényesülő eszmeáramlatok hatása alatt — inkább a hajlam kinevelését. Ma nem akarják a nyelvérzék híjával levőt erőszakosan nyelvesszé tenni; a merevkezüt nem kényszerítik rajzolásra. S talán így a helyesebb.

De van a nevelésnek egy mozzanata, ahol föltétlenül meg kell követelnünk bizonyos tökéletlen hajlamok kieroősítését. Ez pedig: a nevelés tulajdoképpen az életre készít elő, helyénvaló tehát erős akaratot kifejlesztetni. Most azonban vessünk egy kitekintést iskola rendszerünkre.

Az iskolák kifejlődésekor, — nagyon helyesen — nem bízták rá az egész nevelést. Az iskola céljául főképp az értelmi nevelést, tehát az oktatást tüzték, bár a közös iskolák nagy védői — Quintilianus, Comenius — bizonyos társadalmi képzés kifejlesztését is elvárták tőlük, sőt a középkori lovagiskoláknak alig is volt más útjuk. Mellettük a társadalom egyéb eszközökkel próbálta az ifjakat az élet uraivá nevelni. Ma ezt az emberek nagyobbjára elfelejtik, úgy gondolkoznak, hogy az iskola az egész nevelést végzi, szóval a nevelés célja hiánytalanul benne van az iskola programjában. Meg kell végre látnunk, hogy ez nagy tévedés. De ezt is meg kell látnunk, hogy sokszor az iskola-rendszerünkben való hibakeresést is ez a téves szempont teszi lehetővé.

Az iskolának — hogy most belekapcsolódjunk gondolatmenetünkbe — nem lehet egymagában célja az akaratra való nevelés. Sőt a törzs-iskola maga erre egyáltalán nem is képes, hiszen segéd eszközöket kellett igénybe venni, hogy ezt némiképp is elérhesse: az önképzőköröket. Ha tehát fontosnak tartjuk az akaratra való nevelést, úgy nem elégedhetünk meg az iskolák munkájával.

S hogy fontosnak tartjuk-e a magunk életében az akaraterőt? Nekünk, magyaroknak többszörösen fontos, mert kevesünk van belőle. *A többi nemzetekkel való nemes versengésben is az akaraterő hiánya szorít le bennünket a képességeink után megillető helyről.* A magyar ember gondolkozik, elképzeli, mit volna jó tenni, de nincs ereje arra, hogy a gondolatát tetté növelje. Ezért nincs benne kezdeményezés, kitartás, csüggedetlenség, állandó készség új orientációkra. Ezért élheterlen és „balek“ a magyar.

Ha az iskola nem tud az akaratra nevelni, a társadalomnak más eszközökkel kell gondolkoznia róla. S ha sikerül megfelelő eszközökhöz jutnia, talán magát az iskola-kérdését oldotta meg.

A nagyra törekvő ifjak életében elmaradhatatlan a kis társaskör, a triumvirátus, a négyszög, amelyben hivatásuk szerinti problémákat dolgoznak föl, vitatkoznak, tanulnak és szoktatják magukat a tette azáltal, hogy *önállóan járván el minden gondolatukat kivihetik.* Ilyen volt a Petőfi, Jókai, Orlai, Petrics kis társasága, de fölösleges ekkora nagy emberekhez fordulnunk példakért, a magunk élete is bizonyoságtevés emellett. Ilyenfajta a gimnáziumi, főiskolai önképző körök is.

Annak, hogy az akaratra való nevelést leginkább ezek a kis körök végzik, egyéb lélektani alapja is van. A gyermek játéka nem más, mint a felnőttek komoly cselekvésének másolása. A gyermeknek tetszik, ha maga ugyanolyan formában ugyanazt teheti, mint a felnőttek.

Az ifjagnál — fejlettebb és öntudatosabb formában — ugyanezt tapasztalhatjuk. Az iskolában ez a két generáció mereven szembenáll egymással, az önképzőkörben az ifjak önállóan teszik azt, amit a felnőttek. Félíg játék ez — amennyiben tetszik nekik minden ilyenféle — de félíg komoly életre készülés. Az ifjakat tehát — *intézményileg*, ahogy én látom, csak az a mód van adva — az ifjusági összejevetelek, viták, egymásra hatások tudják az akaratra nevelni. Talán ez sem más, mint a klubélet másolása, de célhoz vezet.

Tehetséges ifjaknál ez a munka a felnőttek beavatkozása nélkül is helyes irányban marad. De az ifjuság átlagánál mégis szükséges valaki, aki — mint közülük való tag — hatással legyen újtukra, néha inspirálja őket.

Most az egészet az erdélyi ifjuságra vonatkoztatva, gondolatom szerint erre a szerepre a Reformkörnek kell vállalkoznia.

A Reformkört megalakulásakor sok gáncs érte. Programm-nélküliséggel vádolták, hibájául rótták, hogy lehetetlen módon akarja a világnézeti, faji különbséget egybefoglalni, áthidalni. Azt hiszem, ezekben a támadásokban sok a félreértés.

Igaz, a Reformkör magába ölel világnézeti különbség nélkül mindenkit, de ezt azért teszi, mert minden jóérzésű embert képesnek tart a becsületes munkára, amelyre való nevelés a Reformkör fő-célja. Erkölcsi támaszok meglazultak, jóérzések megromlottak — hatalmas újjáépítésre vár a közélet. A Reformkör nem akar egyebet, mint minden fölgyűjtött értéket az életre kihatóvá tenni. Természetes, hogy értékelő szempontjai nem lesznek mindenben ugyanazok, mint sok hivatalosra merevedett szervezété, de csak azért, mert a világ lépésben, gyalog, vagy repülőgépeken mégis csak fejlődik.

A Reformkör céljaival megegyezik az ifjuság nevelése. Az ifjuság pedig kapna a Reformkörtől:

helyiséget, hol néha összejöhet, megbeszélésekre, vitákra, könyvismertetésekre, önálló munkákra és

becsületes akarású, képzett vezetőket, akik az ifuság nevelését irányoznák, korlátoznák vagy serkentenék.

Ha pedig valaki attól félné, hogy az ifjuság — itt főképp az érettségizett ifjuságról beszélék — imigyen rossz kezekbe kerülne, annak csak ezt felelhetem:

Ha minden magyar ifju és minden vezetésre hívatott ott lessz a tagok sorában, a nevelők sorában: senki sem félhet a bekövetkezendőktől. Vagy meg kell most már alakítani az anti-Reformkört? Valamelyiket minél előbb látnunk kell, mert a Reformkör ezzel a céljával, hogy az elméletileg kialakult értékekkel az életet akarja elmélyíteni, úgy akar nevelni a becsületes munkára, hogy munkássága folytán valóban tettere kész, képzett és becsületes akarású társadalom álljon elő — még egyedül áll Románia intézményei között.

BALÁZS FERENC

ÖRÖKMÉCS

Verseik. Irtá Kovácsné Páll Rózsa. (Budapest, Globus.)

Törékenytagu, finomprofilu, felhőkönnyü haju nő, akire kipusztult rokonsága két örökséget hagyott: elsülyedt örmény gazdagságok visszaintó csaliaranyát és egy gögös dzsentrivilág mára nehezen ébredő igényeit. Gyöngé szeme kiúzi a középiskolából, hogy szomszúsága beérje az óvónképzővel. Belevész a falu, a gyermekek primitív környezetébe, ott éri a csapás: hogy boldog jövendőjének zálogát egy orosz golyó... — Képzeljünk el egy Páll Rózsánál gyengébb lelket ilyen súlyok alatt. Ő pedig mosolyog az elsülyedt kincsekben, a más

kézbe siklott ősi fészken. Fűbe ülve, körülhancurozó zseneségek és munkájára leselkedő argusszemek közepette verset ír. Megsírhatja és kiheveri az elveszettet, nekivág Pestnek, a háboru legfeketébb évében, megy szerencsét próbálni, mikor más a szomszédba se szeret utazni; bátor és pártatlan magaviseletet tanusít akkor, mikor az elvek zürzavara hurkokkal ficamítja ki a legokosabbak lábát... Hajóra száll, olyan hittel, mint a mesék hősei: kik hiszik, hogy az a bizonyos királyleány épen rájuk vár... És rája vár. És akkor kötetet küld haza, Pestnek.

Kötete az, ami élete: a törhetetlen dokumentuma. „Nem volt más menedékem és biztatóm, mint a magam hite és tehetsége“, — írja ajánlásában, egész ifjuságáról. Versei során kibomlik előttünk ez a hit, ez az életöröm, ez az elszántság. Nézzünk körül a modern lyrában, Whitmanon túl: artisztikus, kimért babrálgatás, könnyeken lakomázó ellágyulás, sötét tépelődés olykor szilaj sirokontombolás. Válsányütés az olyan drága örömkurjantás, hogy „Ő mégis, mégis, élni jó!“

Furcsa, de tény, hogy ma inkább a nők között találunk életigenlőket. Nézzük csak Páll Rózsát, aki a rövidlátószeműek symptomatikus derűjével lát aranyba mindent, még a könnyein is át.

„En és a szobám“ a címe egyik ciklusának. „Elveszödtem — írja — vajjon hol legyen a váza, kép, szobor, hogy lélek keljen apró tárgy szívéen“. S a lámpa apró szobanap, a kályha érc-kelyhe a lángnak, a szőnyeg tarka szobapázsit; az ágy, a szekrény, megannyi szentély, álmod és életet lop mindenbe fiatal lelke, teste. Tükrét külön szereti:

„Tükröm, én ezüst kincsesládám . . .
 Beléd rakom a hajam selymét,
 És drágakövét két szememnek.
 A bőröm, vállam omló aranyát;
 Csapódj rá fényes tükröfedeleddel,
 És ne feledd el, ha jönnek az évek,
 S én kései, riadt szemekkel nézek eléd,
 Ó pattanjon fel kis csodazárad
 És ma! bágyadt ékszerszincimet
 Nézd vissza reám...“

Mindenasszonyok verse ez... — És aki így becézi meg holt tárgyait, hogyan fog az eleven szemefényéről beszélni?

Engedd, hogy színes, illatos szavakból
 Faragjam örök álomszobrodat

A kedves ajka, szeme, keze mind külön ihlető kincse a csorduló asszonyi szívnek s a vére:

... lüktető ősz ezerév,
 A multból pirosvizű forrás.
 Ma ifju tested a medre — s életed
 Palló csak rohanó árja felett.

E sorok meglepő symbolumában a szerelmes szívek mystikus fétisimádó kultuszát, a megfoghatatlant sikerült a költőnek pillanatra megnevezni.

És ez a szerelem nem erotika. Ismeri a tisztaság férfimentálisnak szinte felfoghatatlan gyönyörűségét. Megdöbben a nász előtt.

És ha már felveszi azt, „dolgos, dalos, álmodó“ akar lenni, akinek „nem kell a meddő ölelés, nem kell a virágtalan csók“, hanem

... Örökkévalóság
Ideges, husos gyümölcse: „Ember . . .“

Ez az igazi nőiség, ez az őszinte, romlatlan eleven, eleve-elgondolt, mely édent rak össze lelketlen tárgyakkól, jövőt csókol ki a jelen öröméből, mindezt pedig nem szégyelli, hanem boldogan vállalja a maga szent földi örökének.

De Páll Rózsa nem merül ki asszonyvoltának rímbecsísztolásában. Ember ő, ki egész szívével bennelüktet korában.

„Harcos székely apák gögös
Királyi véret hullatta ereimbe anyám
És nincsenek csaták . . .“

Igy panaszolt még valaha, de a nagy világbomlásban a szemtől szembeniség iszonyata elkeseredett és sok visszhangra leelő javveszékelésre serkenti.

Ó, undor! Mi mély a te iszapod . . .
A keserű szívek iszapja.

Uj vizözön . . . szent vizözön, te
Jótkony keserű tenger,
Melynek tetején

Ó, undor . . . Jobb élet gyökere

Csak az én hitem fehér ladikja libben

Ararát keresőn . . .

Ez már a jelennek szól. Ez már a pártszenvédélyeken felülálló ember szava, akinek szíve elfacsarodik a nagystíltű marakodásokon és fia-batrachomiomachiákon. Asszonyi kiáltás ez is. Oly asszonyé, aki szívét halott tárgyakra is bele tudta kapcsolni. Aki, mint az építés, megőrzés és szeretet őselve, elborzad az elülhetlen rombolásokon. Ez, aki hisz a megértő galambban.

Igy lép ki Páll Rózsa, az ember, e kötetből.

Külön fejezet volna, megbeszélni sajátos, ugrásokban gazdag, szinte szemfényvesztést üző gondolatszikiporkázásait, az elhajlított, másfelé terelt metaphorákat, csapongó, szinte féktelen fantáziáját, mely néha tulbeszélt elindított mondanivalóját és egy csordultig telt kehely ujjabb és ujjabb kibuggyanásához hasonlít. Szertelen gondolatformázása, még szertelenebb külső technikája egészen odasimul eszközül sajátos egyéniségéhez, mely ódat írat vele az erőhöz és a nevetéshez. Ez a nevetés-verse egészen ő, az ember, az író, a kötet:

Oly szép az ember élete,
Bölcs és szelíd . . . és végtelen.
S illatos, tiszta füst a gond,
Ha nevetés pezsdül szíveden . . .

Ez a nevetés jajba fulhat. De nem az az igazi életigenlés, (mint némelyek kívánják) hogy sohase jajgassunk. Hanem, hogy érezzük, hogy az élet minden ténye: a jaj, a szenvedés is élet s hogy az élet érték, amit dicsőségképen kell felvonnunk nyomoruságaival együtt. Ezt teszi Páll Rózsa, könnyes szemmel, sokat sebzett szívvel, törhetetlen hittel és mindehhez: ha sok bizzarrériával, de mégis: tagadhatatlan művészi megáldottsággal.

BERDE MÁRIA

THAMAR

Méltóztassék csak elképzelni, hogy egy karmesternek, ki fél életen keresztül más szerzők műveit tanítja be és tanulja meg, mily nehéz kivonni magát alkotás közben a tudat mögött felbukkanó zeneképek hatása alól, ne hogy azokat vesse papírra, hanem azt az eredeti gondolatot, mely a kifejezendő idea, vagy a szöveg hatása alatt — annak alátámasztására, aláfestésére, vagy fokozására — a szerző saját egyéniségéből fakadt. A publikum egy része, a kritikusok nagy része pedig előítéletekkel felszerelve hallgatja a zeneszerzéssel is foglalkozó karmester művét. Ezek az előítéletek aztán sokszor agyonverik a legjobb munkát is, vagy — ami a ritkább eset — értéktelen műveket a gyönyörtől, a szenális jelzővel illetnek. Igaz viszont, hogy a karmesterek egy jó átlaga annyira kompromittálta már a vérbéli, komponista-karmesterek becsületes munkáját, hogy szinte fogalommal vált a *karmester-musika* kifejezés, melyben nehéz megállapítani, hogy a megalkotásánál mi játszotta a fontosabb szerepet, az olló vagy az agy.

Míndezeket azért vettem előre, hogy emancipáljuk magunkat az előítéletek hatása alól és Thamar minden meglevő, vagy képzelt mellétekintetek befolyása nélkül vizsgáljuk meg.

A Thamar, illetőleg a szabados feldolgozott Jerikó-legenda tartalma a következő:

Józsua kémei, Joab és Ruben, Jerikó kikémlésével vannak megbízva. Joab a szertartást végző kanaánita papnőkre bukkan s egy szempillantás alatt szerelemre lobbant Thamar, a főpapnő iránt. Mikor a papnők Joabot megpillantják, üldözőbe veszik. Meg is találják s majdnem gyorsabban mint lehetséges, Thamar is megszereti Joabot, ezért megbocsájt neki. Szerencsére előhózzák Rubent, akit kémkedés miatt elfogtak s akit Thamar börtönre ítél, míg Joabnak másnapra Astarte (Astaroth) ligetébe találkat ígér. Csakhogy a baj ott van, hogy a

zsarnok király is vágyik Thamar után, de őt a főpapnő visszautasítja. A király bosszút lihegve távozik. A találkán megjelenik Joab s Thamarral összeolvadnak. Pont ekkor érkeznek vissza az őrség meg a király, ki Joabot elfogatja, Thamar pedig heterának nyilvánítja. (Mit látok?! Szentségtörők! Vessétek börtön fenekére, s ott várja, mi lesz majd bűnének bére! *Papnők kórusa*: Oh Thamar, urnőnk, mit tevé, magadról megfeletkezél.) Míg a királyi palotában dözsölés folyik, hol Thamar táncsal és zenével kénytelen szórakoztatni a mulatózókat, Elissa Thamar kérésére megszabadítja Joabot és Rubent, kik zsidó seregük élén elfoglalják Jerikót, bevonulnak a királyi palotába. Joab a királyt leszúrja és diadalmasan jelenti Tharnak, hogy a véres győzelem a zsidóké. Thamar a terrasról szemléli a pusztuló várat s visszadöbben. A sok ártatlan halála néma vádként marcangolja lelkét. Bosszuját túl nem élheti; gyűrűjéből mérget hórönt. A kétségbeesett Joabot haláltusájában is vigasztalja: „Ne sírj, Joab, ma célhoz értünk!”

Amint a szöveg e rövid vázlatából is látjuk, minden úgy, a maga helyén és idején történik, amint azt a színpadszerűség és dr. Bródy Miklós, a szövegíró és komponista megkívánja. S ha hiányzik is az okozatok okainak feltárása, ha a lélektani motiválás gyenge is, sőt gyakran el is maradt, ha a verselés ódságától eltekintünk s eltekintünk attól, hogy az első felvonásban a túláradt líra megakasztja az akciót, a szöveggönyv többi része mozgalmassá, érdekesnek s ezért operaszövegnek mondható.

A szöveg ilusztrálását, hatásának fokozását szolgáló zene s ennek elemei: a melódiák, harmóniák és különösen hangszerelés, messze felette állanak a szövegnek. Dallamai könnyen énekelhető, jól fekvő melódiák. Harmoniái a közelmúlt évtizedek jól hangzó s mindig előkészített és szabályosan feloldott hangzatai.

Kár, hogy úgy a melódikából, mint a harmonizációból hiányzik a Kelet zenéje, mely szemléltette volna a buja miljót, mely az egész mesének életeleme és rugója. (L. Lakmét és Sábát). A hangszerelés már sokkal raffináltabb, helyel-közzel egészen eredeti; a zenekari trükköket mindig ástilizálva és az eszmény kifejezésére alkalmas formában átalakítva adja.

Ha Thamar prozódiaját vizsgáljuk, már nem mondhatunk ily sok jót. Nagyon meglátszik, hogy a szöveg a német eredetinek fordítása, minek következtében a gondolat-, szótag-, szó- és mondat hangsúly nagyon eltolódott, amiből egyrészt furcsaságok, másrészt értelemzavarok állnak elő. Pl. a zongora-kivonat 60. oldalán az első sor utolsó hangsúlyos szava a *nő*, a másodiké a *fölkelő*. A zenében (énekben) pedig hangsúlyos lett a *nő* és a — *kelő*, nemcsak azért, mert hangsúlyos ütenyrészre estek, de mert a — *lő* szótag egy quarttal magasabban is hangzik.

A következőben pedig (II. felv. 33. oldal): a szövegben a *ne* szótagon van a hangsúly, az énekben ellenben az *érints*-en s így az énekes akarva-nemakarva azt parancsolja, amit tiltania kellene.

Bár ilyen és hasonló prozódiai hibákkal tele van a mű első és

második felvonása, vizsgálódhatik Bródy azzal, hogy Mihalovich Ödön, a zeneakadémia volt igazgatója sem mentes tőlük.

Mindent összevetve — szöveget, zenét, előadást, babért és vastapsokat, meg a közönségnek a szerző és témája iránti rokonszenvét — méltán remélheti Bródy dr., hogy Thamarja még sokszor színre kerül. DELLY SZABÓ GÉZA

GERHART HAUPTMANN: ANNA

A németek nagy költője Gerhart Hauptmann ez évben fogja megünnepelni 60. születése napját s ez alkalommal ő akarja meglepni hazáját s születésnap ajándékkul a „Tyll Eulenspiegel“-t a mai németiség nagy hőskölte-ményét írja meg. Azé a német-ségét, amely végig harcolta a nagy háborút s belebukott e gí-gászi küzdelembe. De Gerhart Hauptmann nemcsak születése napján ad ajándékot másoknak, nagy termékenysége hozzászok-tatta már honfitársait s távolabbi olvasóit is ahhoz, hogy kevés az olyan ünnepi alkalom, amikor valami ujjal, széppel ne kedves-kedne nekik. Az elmúlt kará-csonyra „Anná“-t, egy falusi szerelmi históriát irt meg vers-ben, egy történetet, amelyet nem a hexameterek, amelyekben írva van, hanem belső költői szépsé-gei, belső harmoniája tesz klasz-zikussá. Goethe „Hermann und Dorothea“-ja jut eszünkbe az egésznek a hangulatából s megint csak Goethe, minden precízebb analógia nélkül, amikor a műnek Hauptmannal való vonatkozását megismerjük.

Valamikor régen, mikor Hauptmann még ismeretlen fiatal em-

ber volt, Sziléziában pietista nagybátyja birtokán volt felügyelőféle s rokonai azzal a gondolattal foglalkoztak, hogy örökbe fogadják őt korán elhalt Erwin fiúk helyett. Erwin, ő volt a tökéletesség, a szépség, a jóság s Gerhart nagy megtisztelésnek vehette, ha őt fogadják el érte cserébe. Bizonyára sok keserű órát okozott neki a kérdés; miért éppen ő volt olyan rendkívüli jelenség, miért nem én?

S most 60 éves korában visszazarándokol ifjúi keserőségei színhelyére. Versesregényének hőse Luz, fiatal önmaga, felruházva mindenféle előnyökkel, amelyek után a maga régi valósága akkor csak sóvárgott. Luz fiatal költő, ki már zsebében hordja halhatatlan zálogát: elismerésben részesült első művét, öntudatos fiatalember, ki nem felügyelőcske többé, hanem hetyke vadászöltözetben, puskával a vállán járja be nagybátyja birtokát.

Anna mint tanuló költözött be elődje padlásszobácskájába, egy szintén pietista család adta a nagybácsi gondjaira, ellenséges, rosszakaratu légkör fogja körül, mintha nagyon is rászorulna a lelki megmentésre s mintha sok minden volna multjában, mit érdemes eltítkolni. Ebbe a lányba szeret bele Luz, ennek a szerelemnek története a mű. Az élmény hozzánk Luz útján jut el, az ő szemével látjuk Annát, annyit tudunk meg róla, amit ő általa tudunk meg. S éppen ezt a beállítást tudja Hauptmann rendkívül művészivé tenni.

Ennek a műnek nem az epizódjai, a bonyodalmi adják a főszépségét, hanem a szerelem misztikus, mély, mondhatnánk

német beállítása. Luz szerelme nem kérdi a leány multját, nem a jelenét, ő olyan szerelemmel szereti a lányt, amely mindent megtisztít, amely felemeli szerelme tárgyát olyan erkölcsi magaslatra, amilyenre semmi más fel nem emelhetné. S hogy a lányt pártfogói végül máshoz adják, özvegyhez, kinek vallásossága biztosíték számukra a leány jövő lelkiéletéért s kinek gyermekeit nevelve alkalma van önfeláldozással vezekelni multja bűneiért, akkor a fiatal költő nem vádolja hűtlenséggel, hanem meg van győződve róla, hogy a lány testét azért tagadta meg tőle; mert nagyon szerette. DIENES LÁSZLÓ

ARADI KULTÚRÉLET

A Kölcsey-egyesület hatodik zsúrja Arany János emlékéhez fűződött. Az emlékünnap előadója dr. Krenner Miklós, aradi tanár, volt, aki a tudás, a rátermettség, a mély megfigyelés és a finom érzékenység díszkréten választékos együttesével jelenítette meg az utolsó ígricnek költészetét, ezt a fékezett elánú, komor szépségű poézist, amelynek tompa borulású levegőjében a mult és jelen egybeolvadt láthatárán bágyadt álomszínnek és álmofénynek, délibábok és jelenések vibrálnak. Megfogta a lelkünket Arany János megrázó költősorsa: Csöndességében is megkapó tragédiáján keresztül kapcsolódunk be költészetébe, hiszen ő is, miként az orosz Dosztojevskij, beteg testének összeomlásából, derékba tört erejének megcsuklásából, életének romjai közül tárta fel az emberiségnek a szeretet, a béke, a megértés drágagyöngyeit. Mert a szenvedés a lélek legcsudálatosabb reagens eleme: sokakat

gyűlölni, keveseket szeretni késztet. Arany János szeretni tanult.

Dr. Krenner Miklós a hívatott, esztétikus rutinjával találta meg ennek a halkfinomságú poézisnek a vezérlő billentyűjét: a rejtőzködő, meghívó, szemérmes élettragédiát. Ezen a tragédián keresztül kapcsolódott bele abba a költészetbe, amely a tragédia romjain virágozott elő. Ez volt az oka annak, hogy oly előszeretettel tárgyalta „Bolond Istók“-ot, Arany-nak ezt a keveset emlegetett munkáját, amely mégis a költő leg-összintébb, legigazabb gyermeke, saját életének szimboluma, még formájára nézve is analógia: félbe maradt töredék.

Am az előadót elragadták az ösztönös részvét és önlelkének fájón rezonáló hurjai: a pesszimizmus fénytelen sarkvidékére tévedt. Sötét színezésű szavaiból egy saját trágédiának, az önmeg-hasonlás tragédiájának fájdalma döbrent elő. Akaratlanul, tudat-talanul mártotta be Arany poézisét pesszimizmusának feketéjébe, ezért essayében valami csüggedtség, irányvesztettség, szárnyaszegetség tétovázott.

Pedig Arany lelkének idegen a pesszimizmus. Melánkóliája csupa szeretet, megbocsátás, részvét, bártortalan és mégis erős hit, rezignánsan édes fájdalom. Az önmagukat fékező karakterek közé tartozott, akik féltékenyen leplezik belső vívódásaikat, és csak a megbékélés, a megenyhülés elsimult, harmonizált eredőjét ajándékozzák a világnak.

De ha a megvilágító reflektor sugarai saját hangulatának kormosüvegén áttörve el is másultak, maga a megvilágítás tárgya plasztikusan rajzolódott elének. Dr.

Krenner avatott kézzel ragadta meg problémáját. Láttuk Arany Jánost, a magyar rög, a paraszti barázda gyermekét, aki az álmaiban is megmaradt parasztnak, az anyaföld elfinomodott, törekeny, beteges fiának. Láttunk Aranyt, amint a hajdan „avarját járta“ és, miként egy késői vátesztársa, „a föld alvó lelkét leste“, ahol „régmult virágok illata bódít szerelmesen“. Lelkünkbe bágyadt Arany fáradt mosolyú humora, amely ép oly tartozéka az ő egyéniségének, mint a forradalmár lelkekének Aristophanes befelé ömlő mérge: a gúny... Végül láttuk az elaggott, szélütött Aranyt, akinek szeméi befelé fordultak, miután e félvak szemek elől örökre szertemosódott a földi távlat. Utólréte Homérosz és Beethoven mély-séges tragikumuma. Elvesztette a színek és formák drága vízióit, de nem adta meg mégse magát: a szeretetlél megbékélés grandio-zus gestusával győzelmet vett a Genézisen. Forradalmibb forradalom volt ez minden dübörgő katalizmánál...

Az essayt Arany számos költeménye illusztrálta, míg a program-mot a tehetséges Unger Ernőnek erőteljes muzsikája: a „Tetem-rehívás“ suiteszerű megzenésítése tette teljessé. E valóban nagyvo-nalú programzenét az aradi Filharmonikus Egyesület orches-tere jelenítette elének, míg az ének-szólámat Róna Dezső, aradi szín-igazgató, interpretálta erőteljesen drámai baritonján.

*

A hetedik zsúr keretében a lo-kálpatrióták Monroeelvé érvényesült: aradi szerzők ismertették meg munkáikat az aradi nyilvá-

nosságal. Költeményeket, novellákat és muzsikát hallottunk.

Lóránt-Lassner Sándor két aktivista költeményt olvasott fel: pár díszharmonióba zuhanó tört akkordot, amelyekből itt-ott kicsengett az erő, de túlfátyolosak. Fél önönmagától és visszadöbbenve a megszokott untságtól a vadászott mesterteltség végletei közé menekül, pedig e két szélső csúcson között a formaskála káprázatos gazdagsága kínálja magát az ő adottságával őszintén rezonálva.

Grallertné Martin Hilda valóban önönmagát adta. Meredeken határolt és szűk a világa, de az övé teljesen, és ki tudja tölteni hittel, frisseséggel, színnel, fényességgel, étellel. Megkapóan asszonyi és az életbölcselem, amelyet két gondolatkölteményében adott, emlékeztet Georges Sand filozófiájára, a bájos nőirőre, aki a szívével gondolkozott.

Balla Böske versei megkapnak formaszépségükkel. Ez a fiatal lány mestere a formának, de még nem találta meg önönmagát. Valahogyan emlékeztet a poézise egy pompás palotára, amelyben nem lakik senki.

Kövér Erzszi költeményei mély és gazdag költői vénából fakadtak, lányosan grációzók és mindamellett szuggesztívek. „Törpék“ című verséből sok impulzív erő árad.

Drosnyák János versei egyszerű, közvetlen, öntudatosan szerény dalok, nem törnek nagyvonalúságra, háziasak és csöndesen halkak.

Cifra Géza játékos ura a technikának, versei pompásan muzsikálnak, de túlságosan patetikusak. Sokkal szerencsésebb költeményeket is hallottunk már tőle . . . „Szép dolog a szép bűn!“ Anatole France nyomán idézzük J. Weiss

e felkiáltását. A bűn költészete káprázatos, bűvölő poézis, csaknem vallás, melynek pontifikszerei egy Baudelaire, egy Verlaine, egy Barbey d'Aurevilly voltak. De a bűn imádata diszkrét szertartás. Az immorálitással való kérkedés visszatetsző, mint minden kérkedés.

Pénzes P. Artur költészete egyéni humuszából sarjadt. Van mondanivalója és távoli evolúciót sejtet.

A prózák közül Darvas Lajos „Morfium“ című novellája volt a legizmosabb. Ennek a novellának egyéni és kiforrott előélete van. A gondosan csiszolt stílus óvatos technikus kezére vall, néhány mélységeket sejtető ötlet a gondolat illuzióját kelti fel, mindamelllett hiányzik belőle az impulzív megnyilvánulás, a mondaníakarás energiája, megelégszik a szép szavak és bizarr pózok narkotikumával.

Károly József „A kis barna“ című humoreszkjében kedves témát fogott meg, ám a kidolgozás vontatottsága elveszi a téma poénjét, frappáns üdeségét. Az állandóan egy effektussal való dolgozás elhalványítja az első benyomás frisségét.

Fáskerti Tibor paraszthumoreszkje rövid, derűs apróság. Kissé át van szöve idegen hatásokkal, de nincsen erő híján.

A zenét dr. Ungár Imre két szerzeménye képviselte. Melódikus, könnyed kis poémák, pár ügyesen kidolgozott zenei ötlet.

BÁRD OSZKÁR RÓBERT

ROMÁN FOLYÓIRATOKBÓL

VICTOR ANTONESCU. A román Nemzeti Színház e neves művésze turnéra érkezik Erdélybe, melyben számos jeles román író darabjait fogják

eljárásai. E hírrel kapcsolatosan egy bukaresti lap egy nyolcélvelőtti eseményt elevenít fel: 1913-ban, még a Tisza István miniszterelnöksége idején már sokat hallottunk Victor Antonescuról. Ekkor a magyar kormány hozzájárulásával járta végig egy mobil társulat élen a magyar színházakat és az erdélyi románság nagy óvációja közepette előadásokat tartott számukra. Mindenki emlékezhetik e körütr: a budapesti sajtó tüntetően tiltakozott Tisza barátkozása ellen, a parlamentben pedig ismételten meginterpelláltak a kormányt és Victor Antonescu mégis megtartotta előadásait. Pedig azt még Tisza István szorgalmazta, nem egy kijózanult magyar gondolat, kibén évszázadok óta ezerszer megbánt bűnök józan belátássá lombosodtak. Mikor exponálja magát a román kormányzás — ép saját érdekében — így a kisebbségi kultúrákért?

REVUE DE HONGRIE. E folyóirat, melyet a magyar kormány ad ki a környező államok tájékoztatására, februári számában a magyar politikának egy „új orientáció“-járól beszél. Megállapítja: hogy ma az egész világ egy új elhelyezkedési elv alapján tapogatózik, melynek alapgondolata a „gazdasági integritás.“ A gazdasági érdekek mindenkor a legfontosabbak voltak az államok életében, a volt monarchia is pusztán ilyen alapokon fekvő. (Jól elsült vámpolitikájukra gondolnak itten, vagy a perszonal-unióval kacérkodnak?) A magyar hivatalos ilyen szellemben az új poliglót államoknak is tanácsot ad: fő céljuk ne az erőszakkal tulhajtott nemzeti egység legyen, hanem a gazdasági egyöntetőség. A *Flacara* — valószínűleg az erdélyi regionalista törekvésekre célozva — minden kommentár nélkül hozza e cikk kivonatát, de egy kis epésséggel mégis megjegyzi: „a magyarok jól értenek a propagandához.“ Megmutatta a háboru, milyen jól. Ezt bizonyítja a Berthelotok, Scotus Viatorok, Lichtenberger-testvérek és „fehér publicisták“ esete is. Csodálatos, hogy ezt ép egy román lap mondja, aki jól tudja: az utódállamok uralkodó fajai mennyit nyertek a közmondásos magyar begubózással szemben a Temps, Associated Presse, Times, Coriera dela Sera és más antantlapok cikkeivel.

ROMÁN SZOBRÁSZAT. Külföldi lapok egy tehetséges román szobrászról írnak világszerte, kinek „Kentauro“-ja Párisban nagy feltűnést keltett. A Petit Parisientől a New-York Heraldig minden lap véleménye megegyezik a legsimogatóbb elismerésben. A szobrász neve: *Ialea*. Szobrának képét címlapján hozza a *Flacara* legújabb száma.

IORGA ÉS A KISEBBSÉGEK. Iorga cikket írt a *Cele trei Crisuri* egyik megkésett füzetében s a hasonló nevű kultúregyesületnek a román nyelv terjesztésére irányuló munkásságát helyesli és köszönti. Szórol-szóra ezeket mondja: „Az idegen nemzetek fiatalágát románul tanítani szükséges. Ezzel kezükbe szolgáltadjuk a mi meséinket megnyitó kulcsokat, melyekben csak azért nem hisznek, mert nem tudnak rólok. A muzsika és a plasztikus művészet birodalmában meg kell győzni az idegeneket, hogy bennünk humanisztikus közös elemek vannak, melyekkel minden gyűlölet nélkül találkozhattunk.“

Ugyalátszik elfelejtette Iorga, hogy a Román Nemzeti Demokrata Párt lapja magyar kezekbe is kerülhet és valakinek eszébe vésődik az a támadás, melyet lapja nemrégiben a várad *Tribuna* támogatására valami nyelvi kérdésben a *Nagyváradi Napló* ellen indított.

IORGA ÉS HUNFALVY. Emlékezetes az a tusa, mely az elmúlt évtizedekben magyar és román tudományos körök közt lezajlott annak igazolására: hogy a románok a magyar honfoglalás előtt itt laktak-e már Erdélyben, vagy csak később kerültek ide? A vita annál fontosabb, mert a multszázad nagy nemzetiségi harcában, mely a liberális eszmék hatása alatt Napoleon nyomán egész Európát méhkasmódjára felzúdította, ennek végleges eldöntése formálta volna meg Erdélyben a birtoklás ösjogát. A két faji álláspont így állott egymással szemben: a románság dákok közé szakadt rómaiak utódjának tartotta magát, a magyar tudományos világ pedig azon kardoskodott, hogy a románság a népvándorlás hengere előtt az olasz csizma apuliai sarkába leszorult latin elemek leszakadt része, ki az Appennini fél-

szigeten élőmlő törzsek elől húzódott át az Otrantói-szoroson Macedoniába és mint nyájakat legeltető pásztornép legelőket keresve haladt tovább a Balkán-hegység vonalán, míg a XII. század végén egy magyar okirat már a Kárpátokon innen beszél róla.

A kérdés még mai napig sem dőlt el s elsősorban azért, mert mindkét részről nagyon a sovinizmus szemüvegén keresztül nézték ezt a pusztán tudományos kérdést, magyar részről *Hunfalvy Pál* küzd könyvekben és folyóiratokban a pesti álláspont győzelméért, román részről pedig a nyelvújítás emberei és a későbbi történétírók, köztük is elsősorban: *Jorga*. Végre is annyiban történt kiegyenlítődés: *Setälä* a világhírű finn tudós nyelveket csoportosító nagy munkájában a latin ághoz sorolta a román (igen helyesen is), de jelesebb romanisták (mint Spitzer Leó és Stutchgardt Flugo) egészen elzárkóztak a kérdés történelmi vizsgálatától.

Bajt azonban sokat okozott ez a felesleges torzssalkodás. Hogy az erdőt

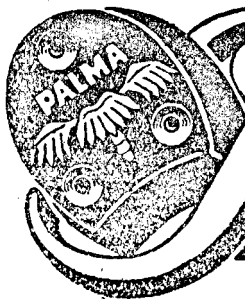
fákkal ne takarjuk el, ott van pl. a 48-as eset: mikor a magyarság legelkeseredettebb küzdelmét vivja függetlenségéért és a liberális forradalom zászlójával legutóljára bukik el a Maros mentén, a románság az ő függetlenségét nem kevésbé veszélyeztető törökről megelégedezik és a magyarellenes szláv elemekkel az ellenforradalom oldalára áll. A román liberális mozgalom nem ismeri fel a helyzetet (pedig akkor még mennyire másképp lehetett volna megalkotni Középeurópa képét): a sovinsta agitáció hatása alatt ellene fordul annak a függetlenségi mozgalomnak kinek segítségével maga is egy biztos jövő-alapot ektethetett volna le. És sajnos ez az ellentét, mely lényegében egy szerencsétlen gondolat csak, napjainkig ott lappang a lelkekben.

KERESZTURY SÁNDOR

NAPKELET HIRE: Székely Bélának az amerikai költészetéről írt tanulmányát következő számunkban fejezzük be.

BCU Cluj Central University Library Cluj

Transsylvania
mentholos sóborszesz
egy házból se hiányozzék.
Kapható mindenütt!

A valódi

Palma

kaucsuk sarak

Békeminőségben

mindenütt kapható.

SZAMOSUJVÁRI

SERTÉSHIZLALÓ
ÉS HUSIPARI R.-T.

SZAMOSUJVÁR

Erdélyi

Mezőgazdasági

**Részvény
Társaság**

CLUJ

Timisoarei
Bega gőzmalom
részvénytársaság
(ezelőtt Hungária gőzmalom rt.)
Timisoara (Temesvár)

Napi 12 waggon örlőképességű,
modern berendezésű malom.
Legmodernebb berendezésű

tésztagyára

előállít mindennemű makka-
rónit, fidelinit, levestésztát,
tarhonyát elsőrendű minőségben.

BERSON

GUMMISAROK

ÁTUTALÁST

bármely külföldi országba
közvetlen összeköttetései
■ alapján eszközöl a ■

KÖZGAZDASÁGI BANK

UNIÓ-UTCA 20.

III

Váltószámítás! Beté-
tek naptól-napig való ka-
matoztatása. Átutalások
belföldi forgalomban! ■
Idegen pénznemek vétele
■ és eladása ■

Megjavult a közbiztonság

Már nem fojthatja meg
az az átkozott köhögés,
mert megérkeztek
békebeli minőségben
az Egger-féle gyógycukorkák
Kapható minden
gyógyszertárban és drogeriában

MODERN KÖNYV ÉS ZENEMŰKERESKEDÉS

a világirodalom
legkiválóbb és
legfrissebb alko-
tásainak; bel- és
külföldi napila-
pok, folyóiratok,
dívatlapok stb.
állandó nagy-
raktára a

FRIEDMANN HIRLAPIRODA
CLUJ-KOLOZSVÁR. FÖTÉR 26 SZÁM.

Hirsch Ödön
szeszgyára

Cluj,

Magyar-utca 86 sz.

Mezőgazdasági Bank és Takarékpénztár R.-T.

KOLOZSVÁR, FŐTÉR 9.

○○○○○

FIÓKINTÉZET: DÉS

Betéteket elfogad könyvecskére vagy folyószámlára a legmagasabb kamatozás mellett. — *Leszámitól* váltókat és kölcsönöket a legelőnyösebb feltételek mellett folyósít. — *Átutalásokat* Középeurópa bármely államába fix-áron, vagy napi árfolyamon a leggyorsabban és a legjutányosabban eszközöl.

AGRÁR TAKARÉKPÉNZTÁR RT. MAROSVÁSÁRHELYEN

Saját tőkéje: 24,000.000 Lei

Fiókéntézetei: Csíkszereda, Gyergyószentmiklós, Kézdivásárhely, Marosludas, Nagyenyed, Nyárádszereda, Parajd, Sepsiszentgyörgy, Székelykeresztúr, Székelyudvarhely.

Érdekköréhez tartozó ipari és kereskedelmi vállalatok:

Marosludasi Mezőgazdasági Termény- és Áruraktár r.-t. Marosludas,
Fischer-féle folyékony pótkávégyár r.-t. Marosvásárhely,
„Vinegra“ ecetgyár b. t. Marosvásárhely,
Székely és Réti Erdélyrészi Butorgyár r.-t. Marosvásárhely,
Tégla és Agyárgyár r.-t. Marosvásárhely,
Megyesfalvi Göztégla- és Cserépgyár r.-t. Megyesfalva,
Erdélyrészi Építő r.-t. Marosvásárhely,
Székely Gazdák Szövetkezete, Marosvásárhely,
„Orient“ behozatali és kivitelű r.-t. Marosvásárhely,
„Coloniale“ kereskedelmi r.-t. Marosvásárhely,
Székelyudvarhelyi Bőrgyár r.-t. Székelyudvarhely,
Osmarosszéki Faipari r.-t. Szováta,
Domnői Faipari r.-t. Domnók,
„Fortuna“ zsiradék és vegyipari r.-t. Marosvásárhely,
„Romanopharmacia“ vegyészeti gyár r.-t. Marosvásárhely,
Lingner szövőgyár r.-t. Nagyenyed.

Foglalkozik a banküzlet minden ágával!

Erdélyi Bank

és Takarékpénztár R.-T.

CLUJ—KOLOZSVÁR

Piata Unirii (volt Mátyás király tér) 32. szám.

(Saját ház)

Alapítva:

1894-ben.

Fiókintézet:
TORDÁN.

Leggyorsabban eszközöl átutalásokat a belföld és külföld bármely piacára a legelőnyösebb feltételek mellett. Idegen pénzek vétele és eladása. — Betéteket a legmagasabb kamatláb mellett gyümölcsöztet naptól-napig és azokat felmondás nélkül bármikor visszafizeti. Betéteket terhelő tőkekamatadóta bank sajátjából külön fizeti

GANZ

villamossági
részv.-társaság
üzemve-
zetősége Ko-
lozsv., Széki-
palota. Tele-
fon: 403. sz.

Elvállal elektromos
világítási berendezé-
seket. — Anyagok ál-
landóan raktáron :: ::

Fülöp Ferenc

műasztalos. Cluj-Kolozsvár, Strada Pata

(volt Garai János-u.) 114 sz.

Tervez és készít háló-, ebédlő-, uri-, fogadó- és leányszobákata legegyszerűbbtől a legmodernebb kivitelig. Valamint boltberendezéseket és portálokat kifogástalan minőségben.

Renner Testvérek és Társai

Bőrgyár Részvény-Társaság

Telefon: 13-46, 798, 547.

Cluj-Rolozsvár

Sürgőnycim: „Dermata” Cluj

Románia legnagyobb és legmodernebb bőripari üzeme. Előállít:

Bőrgyárában:

borju- és marha-, chevreau-, chevette és butorbőröket, coupon-, lábas-ésbivalyaltalpakat, talpbélést, hasításokat, barna- és fekete tehénbőrt, borjubőrt, fekete és naturblankbőrt, huzóbőrt valamint bőröndbőröket.

Cipőgyárában:

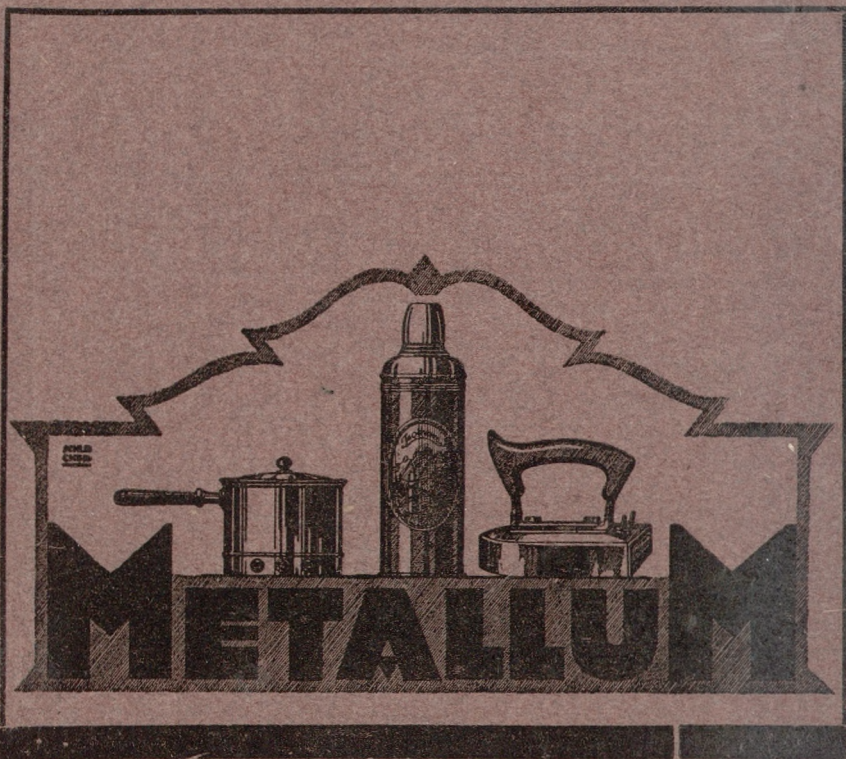
Box-, chevreau-, lakkcipőket és színes férfi-, női- és gyermekcipőket elsőrangú kivitelben

Gépszijgyárában:

vizesen nyújtott gépszijakat mindenféle méretben és erősségben, egyszerű és dupla kivitelben, dynamo, compressor, Gatter és félkereszt-szijakat, varrószijakat, bőrsinorokat, technikai bőroket és cipőramát.

Fiókok:

BUKAREST, BRASSÓ, TEMESVÁR, NAGYSZEBEN, CERNAUTI, SZATMÁR, DÉVA, MÁROSLUDAS, BOKSÁNBÁNYA, ORAVICABÁNYA, DETTE ÉS MINDEN JELENTÉKENYEBB VÁROSBAN.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Keleti Ujság

és az

5 Órai Ujság

a legnépszerűbb napilapok.

VASÁRNAP

képes hetilap.